

Případ „N-44“

► Radek Kučera

Když měl v roce 1975 v našich kinech premiéru špionážní film režiséra Dušana Kleina *Případ mrtvého muže*, patrně málokdo z tehdejších diváků tušil, že hlavní aktér příběhu, vycházejícího v základních bodech z motivů reálného případu, nespáchal při svém dramatickém střetu s československou Bezpečností ve skutečnosti sebevraždu, ale naopak ještě stále zůstal předmětem jejího zájmu.

Děj filmu nás zavádí do roku 1955. Hranice Československa přeletí balón a přistane na našem území. Z balónu vystoupí muž, jehož podoba není divákům záměrně prozrazena. Nedaleko místa přistání čeká na neznámého nákladní vůz s řidičem. Muž ho však zastřelí, pohrbí pod hromadou kamení z korby a odjede. Když je balón druhý den nalezen, rozběhne se rozsáhlé vyšetřování vedené majorem Sojkou a jeho kolegou kapitánem Erbem. V koši balónu je objevena láhev s otisky prstů a příslušníci VB zjistí, že patří jistému Voráčovi, který z obavy před stíháním za hospodářský delikt před rokem emigroval do Rakouska. Zanedlouho přichází zpráva o ukradeném nákladním autě a hromadě kamení, pod níž je nalezena mrtvola řidiče. Krátce po této události je poblíž státní hranice sestřelen další balón, jehož posádka opět unikne. Následně je u polských hranic je následně zadržen podezřelý muž, který posunky naznačuje, že je hluchoněmý. Při výslechu probíhajícím písemnou formou uvede, že trpí částečnou ztrátou paměti. Ví pouze to, že se jmenuje Karel Neumann a pochází z Radhoště. Je podroben řadě výslechů i vyšetření, přesto se nepodaří prokázat, zda je skutečně postižený nebo svůj handicap pouze předstírá. Výsledky nepřinese ani jeho konfrontace s Voráčem, kterého se podařilo Bezpečnosti zadržet při budování mrtvé schránky. Neumann musí být pro nedostatek důkazů propuštěn. Najde si práci v pískovně a postupně se asimiluje. Sblíží se dokonce se zdravotní sestrou Vackovou, svobodnou matkou dospívajícího syna. Příslušníci Bezpečnosti pak vedou vyšetřování po jiné stopě, která vede k švýcarské artistce českého původu Sylvě a jejímu asistentovi, Němci Hanzi Caronovi. Pozornost Státní bezpečnosti upoutá Neumann opět poté, co se mu po prodělaném šoku při nehodě v pískovně navrátí řeč i sluch. Je zahájena nová vlna vyšetřování. Pátrání zavede Bezpečnost do Polska, kde byl Neumann podle uveřejněné fotografie identifikován jistou ženou, která v něm poznala svého syna Florka Sosnowského. Ten se za války dostal do koncentračního tábora v Osvětimi a ve snaze přežít, nechal se patrně naverbovat do štábu Štefana Bandery. Je zorganizováno setkání se ženou, při němž ovšem Neumann popře, že by ji znal. Je tedy opět propuštěn. Dostane občanský průkaz na jméno Neumann a ožení se. Když se ovšem na československém území objeví znovu Sylva s Caronou, Bezpečnost využije této příležitosti a nastraží past. Podstrčí jim falešnou zprávu s Neumannovou adresou a sjedná schůzku. Věci se dají do pohybu. Na konci filmu čeká diváký nejen

překvapivé odhalení celého případu, ale také tragický konec jednoho smutného osudu – Neumann se dostaví na dohodnuté místo v jídelním voze vlaku a poté, co pochopí, že je prozrazen, vyskočí z jedoucího vagonu a zastřelí se...¹

Náš skutečný příběh však neměl a nemá takové rozuzlení, jaké nám nabídli tvůrci normalizačního snímku. Státní bezpečnost pátrala téměř třicet let po totožnosti muže, vystaveného z její strany soustavnému pronásledování, přes veškeré úsilí bezvýsledně. Také dnes je tento případ jednoho fascinujícího lidského osudu, který publicista Jiří Peňás příznačně pojmenoval „*alegorickým příběhem 20. století*“, zahalen tajemstvím. Jeho hrdina si vzal své tajemství do hrobu, a tak ani my nenajdeme jeho rozřešení.

Vše začalo, tak jako ve zmíněném filmu, v roce 1955. Hlídka VB zadržela 24. června v blízkosti slovensko-polských hranic u Oravské Polhory neznámého muže. Podezření vzbudil tím, že u sebe neměl žádné osobní doklady, nebyl schopen prokázat svou totožnost a navíc posunky naznačoval, že je hluchoněmý. Při zadržení muž tvrdil, že doklady sice původně měl, ale cestou mu spadly do vody, znehodnotily se, a proto je zahodil. U sebe měl jen několik věcí polského původu (batoh, holící strojek, kapesník, nůž, polský salám a chléb), což vyvolalo domněnku, že by mohl být polským státním příslušníkem, který se dostal na naše území ilegálně. Byl proto zatčen a vyšetřován na Krajské správě MV Žilina. Vzhledem k podezření, že přišel do Československa z Polska, byla jedním z prvních kroků našeho bezpečnostního aparátu žádost o jeho lustraci v evidencích polských bezpečnostních orgánů. Do Polska byly za tím účelem zaslány jeho fotografie a daktyloskopické karty. Dne 15. srpna 1955 byly ovšem vráceny zpět spolu se zprávou o negativním výsledku hledání.²

Výslechy musely vzhledem k handicapu zadrženého probíhat formou písemných sdělení. Neznámý muž při nich uvedl, že trpí částečnou ztrátou paměti, a proto není schopen osvětlit některé fáze svého života. Věděl pouze to, že se jmenuje Karel Novák, že se narodil v roce 1934 v Radhošti a že hluchoněmý je od narození. Za okupace, někdy v letech 1941–1942, byl spolu s rodiči odveden nacisty do Rakouska. Během transportu měl být od otce a matky násilně oddělen a dán do ústavu pro hluchoněmé ve Štýrském Hradci. Zde se také údajně dověděl poprvé své jméno, datum narození, národnost a nabytí tu jediného školního vzdělání.

V ústavu prý setrval až do roku 1947, kdy byl jakousi vojenskou komisí odvezen do Vídně a následně – po zjištění, že je Čech – v květnu nebo červnu 1948 repatriován

1 Kol. autorů: *Český hraný film V., 1971–1980*. NFA, Praha 2007, s. 340–341. Film režíroval Dušan Klein (1939), scénář napsali Jindřich Kühnel (1921–2005), Václav Šašek (nar. 1933), Dušan Klein (nar. 1939) a Karel Cop (1930–2002). Roli „neznámého muže“ – Karla Neumanna – ztvárnil slovenský herec Július Vašek (1926–2009), dvojici vyšetřovatelů pak Jaroslav Moučka (1923–2009) a Václav Mareš (1940–2009).

2 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), fond (dále f.) Vyšetřovací spisy – Centrála (dále MV-V) vyšetřovací spis arch. č. V-1541 MV, Zpráva KS MV Žilina o případe, podsvázok – zaslanie ze dne 1. října 1955.

sovětským vojenským transportem do Československa. Na nádraží v Českých Budějovicích se spolu s jistým Františkem Tomíčkem, rovněž hluchoněmým, odtrhli a odešli pracovat do jedné z místních restaurací. V tomto období se začal Novák jako samouk učit česky a slovensky, neboť dosud ovládal pouze němčinu. Po několika měsících z Českých Budějovic odešel a různě se pak potuloval po republice, aniž by se někde hlásil. Netušil, že je to nutné. V letních měsících pobýval zpravidla v lese a sbíral houby, které sušil a prodával. V zimě si pak obvykle nalezl příležitostné zaměstnání a pracoval za stravu a byt. Tak se asi v polovině ledna 1955 dostal do Ostravy, kde pracoval a přespával na nádraží. V tomto období pak také pravidelně docházel každou neděli (až do dubna 1955) na Radhošť a opravoval zde výletníkům lyže. Několik dní před svým zatčením se vypravil z Ostravy pěšky do hor, až došel k Oravské Polhore a zde byl „orgány VB“ zadržen.

Zdroj: ABS; Karel Novák po svém zatčení v roce 1955.

Příslušníci Bezpečnosti, kteří Nováka vyšetřovali, přistupovali k jeho interpretaci nejasné minulosti od počátku s nedůvěrou. V odpovědích spatřovali řadu rozporů a nelogičností. Podezřelou se jim jevila především Novákova neschopnost věrohodně specifikovat místní i časové údaje svého životopisu. Pokud uvedl konkrétní místo, kde se v posledních letech zdržoval, ukázalo se následným šetřením, že se toto tvrzení nezakládá na pravdě. Tak například v Ostravě na nádraží ani na Radhošti nikdo ze zaměstnanců a místních Nováka nepoznal. Stejně tak ovšem ani on sám evidentně ona místa neznal. Přesto následné výhrady vyšetřovatelů ignoroval a trval na své původní výpovědi.

Počátkem října 1955 převzal vyšetřování případu údajného Karla Nováka vyšetřovací odbor Krajské správy MV Praha. Jeho referenti zahájili celostátní pátrání po totožnosti neznámého muže cestou dožádání jednotlivých krajských správ MV a ústavů pro hluchoněmé na území republiky. Kladnou odpověď obdrželi pouze z Krajské správy MV v Gottwaldově, kde byl Novák poznán jistou Františkou Bielikovou, rovněž hluchoněmou. Ta 9. listopadu 1955 protokolárně vypověděla, že jmenovaného

zná z ústavu pro hluchoněmé v Kremnici, kde společně pobývali v letech 1942–1944. Novák měl být německé národnosti, a jako takový byl v době revoluce soustředěn ve sběrném táboře v Novákách u Handlové, odkud byl následně odsunut do Němceka.³ Dalším šetřením nebyla však žádná z uvedených skutečností potvrzena.

Vyšetřovatelé současně přistoupili k výslechům „navrátilců“, s cílem zjistit, zda některý z nich neidentifikuje Nováka podle fotografie. Tento krok měl nakonec úspěch, neboť se podařilo získat svědectví dvou osob. Navrátilce Kamil Červenka dne 31. října 1955 vypověděl, že osobu podobnou Novákovi viděl v uprchlickém táboře Valka u Norimberka. Setkával se tu s ním od poloviny roku 1951 do září 1954, a to v blízkosti kanceláře americké kontrarozvědky CIC. Údajně mluvil česky s cizím akcentem, ovládal angličtinu a působil tu jako tlumočnick.⁴ Jiný navrátilce – Ernest Solčanský – zase poznal při výslechu 1. listopadu 1955 na fotografii muže, s nímž se setkal v dubnu 1952 v táboře Wels v Rakousku. V té době měl tento neznámý prý obě ruce popáleny na předloktí a nosil tudíž obvaz.⁵

Karel Novák všechna tato svědectví vytrvale popíral a trval na své původní výpovědi.⁶ Přitom na předloktí jmenovaného skutečně jizvy nalezeny byly. Jejich vznik vysvětloval pádem z hrazdy a zraněním o ostrý předmět.

Novák byl vzhledem k podezřelým okolnostem celého případu a přesvědčení vyšetřovatelů, že hluchoněmotu pouze předstírá, několikrát podroben lékařské prohlídce, ve snaze tuto jeho poruchu prověřit. Již 27. června 1955 byl vyšetřen v Krajském ústavu národního zdraví v Žilině. MUDr. Trunkátovi se sice nepodařilo zjistit přítomnost sluchu, některé projevy pacienta se mu však jevily podezřelými. Podle lékaře měl

3 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-1541 MV, Protokol KS MV Gottwaldov o výpovědi svědka Františky Bielikové ze dne 9. listopadu 1955.

4 Tamtéž, Zápis o výpovědi Kamila Červenky ze dne 31. října 1955.

5 Tamtéž, Zápis o výpovědi Ernesta Solčanského ze dne 1. listopadu 1955.

6 ABS, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování – Centrála (dále MV-KR), pozorovací svazek vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Vyhodnocení vyšetřovacích materiálů sv. č. 1541 k případu N-44. A to přesto, že byl Novák při výsleších patrně podrobován ze strany referentů a lékařů i fyzickému násilí. Svědčí o tom některé poznámky ve zprávách podávaných vězeňskou agenturou v době, kdy byl Novák ve vyšetřovací vazbě MV v Praze-Ruzyni. V agenturní zprávě ze dne 26. října 1955 například agent MŇUK uvedl: „Dále se smál tomu, že prý mu nyní budou dávat injekce ještě do druhé ruky, protože prý mu řekli, tak pro dnešek dost, ale jemu je to prý fuk, ať si dělají, co chtějí, jemu to stejně nevadí, dokud prý to bude moci vydržet, dobře, a když ne, tak uvidíme. Taky by se prý chtěl sejít s vyšetřujícími, až to praskne, a s těmi všemi lékaři taky, a naznačoval, jak by je bil hranou ruky, a čím déle prý jej budou týrat, tím prý pro ně hůře, porostou prý jim procenta viny.“ Ve zprávě ze dne 5. listopadu 1955 se zase uvádí: „Večer, když se Novák vrátil z odpoledního výslechu, již nenapsal vůbec nic a jenom na otázku, zda je to tak zlé, že je tak zničený, přikyvuje hlavou. Když se vrátil na celu a pan strážný za ním zavřel, opřel se o roh u dveří a držel se za hlavu a ukazoval, že ho bolí strašně hlava a žaludek. Pak si sedl a hrozil zatnutou pěstí nahoru. Ale nenapsal vůbec nic. Chodil potom, až takřka do večerky, po cele se svěřenou hlavou a stále s ní kroutil ze strany na stranu.“

Novák jazyk přirostlý k patru. Přestože byl schopen vydávat alespoň neartikulované zvuky, touto formou se neprojevoval. Simulace se zdála být málo pravděpodobnou, odborně však nebyl lékař schopen vysvětlit, jak je možné, že vyšetřovaný ovládá dva jazyky, a to gramaticky správně.⁷

Tříčlenná lékařská komise (ve složení: otorhinolaryngolog MUDr. Jan Humhej, psychiatr kpt. MUDr. Miroslav Dufek a vězeňský lékař mjr. MUDr. Jiří Čechura), která Nováka vyšetřovala 25. října 1955 v Praze, dospěla i po negativním výsledku narkoanalýzy pentotalem k závěru, že jeho hluchoněmotu nelze jednorázovým šetřením prokázat, i když je simulace takové poruchy málo pravděpodobná.⁸ Lékařský nález profesora Sováka z Logopedického ústavu v Praze ze dne 27. října 1955 hovořil o tom, že v případě Nováka je nutné soudit na osobu hluchou a že obviněný činí dojem hluchoněmého.⁹ MUDr. František Šrom z Pražského ústavu pro hluchoněmé v Praze na Smíchově, kde byl Novák následně podroben zkoumání, ve svém posudku z 2. listopadu 1955 konstatoval, že „[...] *jmenovaný se projevuje nejen jako nadprůměrně inteligentní, ale i nevšedně vzdělaný, což neodpovídá jeho tvrzení, že od mládí nemluví a je hluchý.*“ Jeho písemné projevy podle Šroma naznačovaly, že musel přijímat podněty i sluchem, neboť tak dokonalé ovládnutí dvou řečí se zdálo být pro člověka od dětství hluchého nemožné. Také Novákovo posunkové dorozumívání se jevilo jako značně primitivní, takže se mu pravděpodobně učil až v pozdějším věku. MUDr. Šrom ve svém posudku závěrem dokonce navrhuje ponechat „neznámého“ k objasnění jeho totožnosti a minulosti delší dobu v psychiatrickém ústavu.¹⁰

Trestní řízení proti Karlu Novákovi bylo na základě souhlasu tehdejšího náměstka ministra vnitra pplk. Košťála dne 23. prosince 1955 pro nedostatek důkazů zastaveno a Novák byl propuštěn na svobodu. Jelikož nebyl těsně před Štědrým dnem dostatečně oblečen a nedisponoval žádnými finančními prostředky, zakoupila mu Bezpečnost zimní kabát, čepici, ponožky a boty a obdarovala ho částkou 100,- Kčs.¹¹ Jako místo pobytu mu bylo určeno Kladno. Zde se původně ucházel o práci na dole Nejedlý, kam však pro svůj zdravotní handicap nebyl přijat. Prostřednictvím oddělení VB Kladno nakonec získal místo pomocného dělníka u n. p. Průmstav. Pracoval tu nejprve jako pomocník povozníka, později pak jako dělník v betonářské partě.

Ze zorného pole Státní bezpečnosti však rozhodně nezmezil. Jelikož z její strany přetrvávalo přesvědčení, že hluchoněmotu pouze předstírá, a protože nedokázal uspokojivě vysvětlit řadu rozporů ve svých výpovědích, převzali ho pracovníci Krajské správy MV Praha a II. správy MV do „aktivního rozpracování“. Navíc se musel vzhledem k absenci osobních dokladů denně hlásit u kladenského oddělení VB .

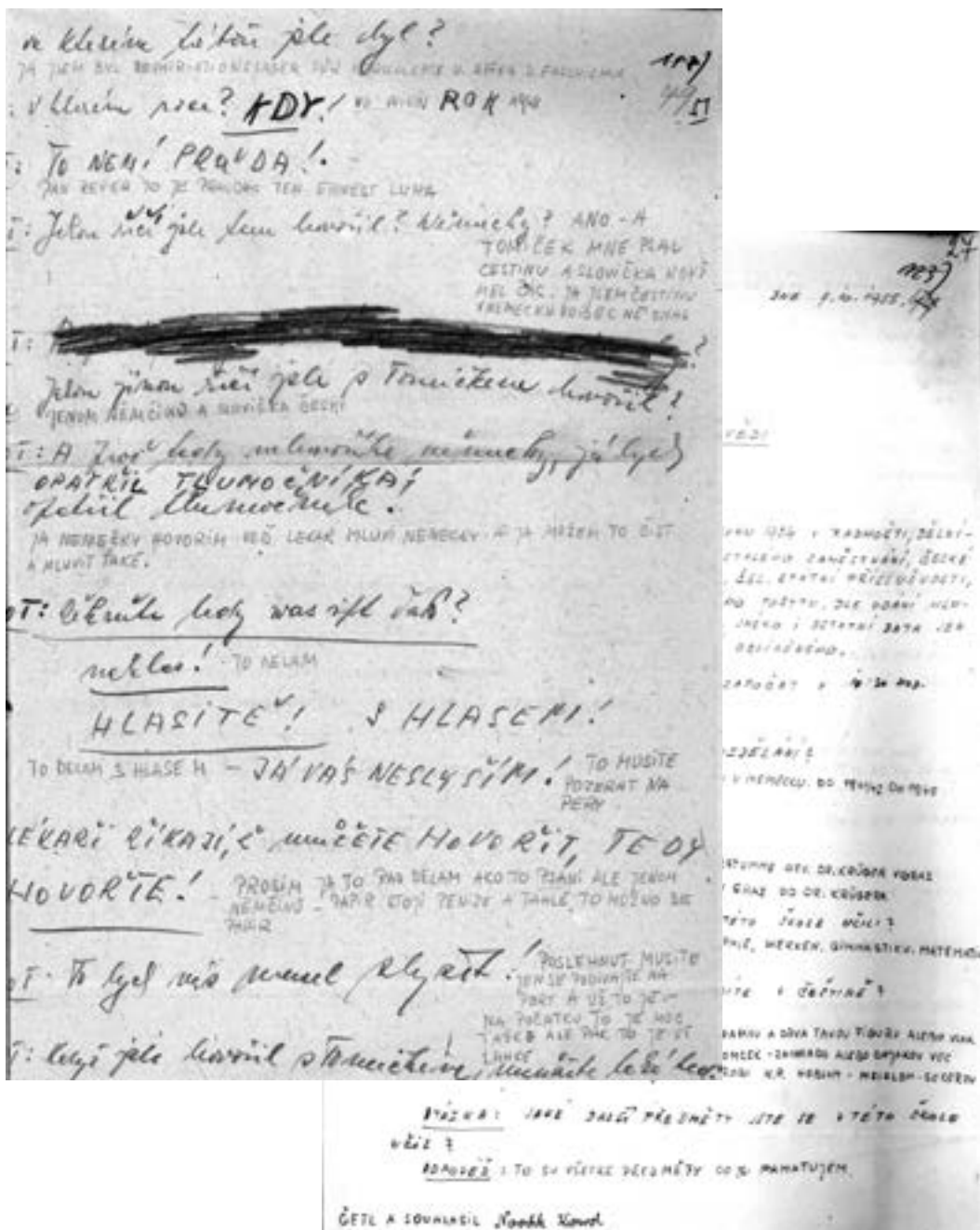
7 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-1541 MV, Lékařská zpráva KÚNZ Žilina ze dne 29. června 1955.

8 Tamtéž, Odborný lékařský posudek lékařské komise ze dne 25. října 1955.

9 Tamtéž, Nález Logopedického ústavu v Praze ze dne 27. října 1955.

10 Tamtéž, Posudek MUDr. Františka Šroma z Pražského ústavu pro hluchoněmé ze dne 2. listopadu 1955.

11 Tamtéž, Návrh na zastavení trestního stíhání obv. Karola Nováka, 23. prosince 1955.

Forma komunikace mezi Karlem Novákem a vyšetřovatelem po jeho prvním zatčení
 Zdroj: ABS.

O získání osobních dokladů a priznání československého státního občanství začal Novák usilovat od začátku roku 1956. První pokus uskutečnil v únoru 1956, kdy se obrátil na Místní národní výbor v Kladně s argumentem, že chce „žít jako člověk“. V tomto směru pak Novák vedl rozsáhlou korespondenci s úřady. Ačkoliv po celou dobu neuvedl jediný konkrétní údaj, který by pomohl určit jeho identitu, dosáhl v dubnu 1956 na příkaz Hlavní správy VB vydání dočasného občanského průkazu.

Zásadní obrat ve vývoji celého případu nastal v srpnu 1956. Dne 20. srpna se na Okresní oddělení MV Kladno dostavil Novákův přítel František Veis¹² oznámit závažnou skutečnost. Uvedl, že se s Karlem Novákem poznal v květnu 1956 při práci v betonářské partě Průmstavu. Poznal v něm inteligentního člověka s velkým rozhledem, během několika měsíců se vzájemně spřátelili a Novák k Veisovi údajně získal zvláštní důvěru. Začali se dokonce stýkat v soukromém životě a Veis seznámil Nováka se svou rodinou. Na základě vzájemných styků však pojali Veisovi po určité době podezření, že Novák ve skutečnosti normálně slyší a mluví. Sám Novák jim prý začátkem srpna 1956 v bytě u Veisových rodičů tuto skutečnost přiznal, neboť již nemohl předstíranou hluchoněmotu vydržet. Ukázalo se, že kromě češtiny a slovenštiny ovládá i polštinu, němčinu, angličtinu a částečně francouzštinu a italštinu. Prozradil také, že je ve skutečnosti mnohem starší, než oficiálně uvádí, a že je synem korunního prince Otto Habsburského. Vychovávan měl být na statku v Polsku a po skončení války byl spolu se všemi zaměstnanci odvezen do Magnitogorska v SSSR. V roce 1948 odtud uprchl zpátky do Polska, kde byl zadržen a odsouzen. Po propuštění měl sloužit u zchudlé hraběnky a obchodovat různými věcmi. Později se dostal do polských státních služeb a zastával vysoké vojenské místo v polské armádě. Když vyšla najevo skutečnost, že byl odsouzen, uprchl do Československa, odkud hodlal přes Oravu utéci do Rakouska.¹³

12 František Veis (v některých pramenech je uváděn jako Weis) od roku 1956 podával Státní bezpečnosti zprávy o Karlu Novákovi, který ho přitom považoval za svého téměř jediného přítele. V roce 1958 se Veis stal agentem VKR 2. vojenského okruhu pod krycím jménem KUBAČKA JAROSLAV a působil především v akci N-44, zaměřené proti Karlu Novákovi. Spolupráce s StB pak pokračovala po krátké pauze od roku 1962, kdy se Veis stal dokonce rezidentem řídícím dva informátory. Od roku 1964 byl veden jako pouhý informátor. V letech 1970–1973 spolupracoval s StB pod krycím jménem JELÍNEK. Z Veise, do té doby aktivně sloužícímu režimu, se po roce 1969 paradoxně stává jeho oběť. Za své postoje v roce 1968 je propuštěn z armády, kde si původně budoval kariéru důstojníka. V roce 1978 je dokonce odsouzen k osmnácti měsícům vězení za pomoc a přípravu k nelegálnímu opuštění republiky. Trest mu byl nakonec o šest měsíců zkrácen. V roce 1980 ho StB začala prověřovat v akci KOVÁŘ a téhož roku je pak znovu odsouzen za údajnou špionážní činnost ke dvanácti letům vězení. Ve Veisově případě se pak začala angažovat Charta 77, jejímž signatářem se sám (mimo jiné) stává. Snaží se o zrušení svého trestu z důvodu pochybností ve věci viny. V dubnu 1989 je ze zdravotních důvodů podmíněně propuštěn na svobodu a roku 1991 rehabilitován. KOUTEK, O.: *Akce Evropa*. In: *Securitas imperii 13*. ÚDV, Praha 2006, s. 67.

13 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, Záznam Okresního oddělení MV Kladno ze dne 20. srpna 1956 o výpovědi Františka Veise.

Krátce po Veisově udání začal Novák mluvit a slyšet i na veřejnosti. Tuto závažnou změnu sám ohlásil na Okresním oddělení MV v Kladně dne 8. září 1956 a vysvětloval ji prodělaným šokem při jakési autonehodě v Praze.¹⁴

Státní bezpečnost nadále shromažďovala veškeré informace o Novákově chování a ověřovala některé údaje, které jmenovaný uváděl ve svém životopise. Vše nasvědčovalo tomu, že jde o člověka vysoce inteligentního, vzdělaného, ovládajícího několik cizích jazyků a vynikajícího nadprůměrnými vědomostmi z oblasti literatury, filosofie historie, architektury a ekonomie.

Tomuto faktu ovšem neodpovídalo jeho tvrzení, že jediné školní vzdělání získal ve dvouleté škole pro hluchoněmé v Grazu. Cestou rakouského ministerstva zahraničních věcí se proto Bezpečnost pokusila informace z Novákovy výpovědi o tomto ústavu ověřit. Rakouská strana popřela, že by se v tamním ústavu taková osoba někdy vyskytovala a zpochybnila i některé další detaily, které Novák zmiňoval při výsleších (např. jména učitelů).¹⁵ Stejný výsledek mělo i šetření, které nezávisle provedl Krajský dětský domov pro hluchoněmé v Českých Budějovicích. Negativní odpověď přišla nejen ze Štýrského Hradce (Grazu), ale i z Pius – Institutu blízko Bruck an der Mur v Rakousku.¹⁶ Státní bezpečnost proto neznámého muže stále více podezírala, že je ve skutečnosti „nelegálem“, který se pokouší asimilovat a vybudovat na našem území zázemí.¹⁷ Všechny jeho kroky, vedoucí k začlenění do normálního života, chápala jako pokusy o legalizaci.

14 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-4622 MV, opis Služebního záznamu orgánů VB v Kladně ze dne 8. září 1956 o tom, že Novák začal na veřejnosti mluvit i slyšet. Okolnosti této autonehody však Novák popisoval různě. V informativním pohovoru s příslušníky VKR dne 24. února 1959 uvedl: „V létě r. 1956, někdy před leteckým dnem v Praze, jsem při jízdě na nákladním vozidle, které havarovalo, utrpěl úraz. Když jsem se probral z bezvědomí v nemocnici (bylo to někde ve vnitřní Praze), počal jsem si uvědomovat, že slyším a že jsem schopný vydávat ústy ještě neartikulované zvuky.“ Tamtéž, opis Zápisu o informativním pohovoru se svob. z. sl. Novákem Karlem, prováděném dne 24. února 1959 od 10:00 hod. u VVP Trenčín.

Při svém pozdějším vyšetřování v roce 1961 Novák tuto událost specifikoval trochu odlišně: „V roce 1956 jsem odjel do Prahy, kde jsem chtěl navštívit ústav hluchoněmých. Přijel jsem autobusem do Prahy, kde jsem si vzal taxíka, který havaroval. Já jsem zřejmě ztratil vědomí, protože jsem se probral až v nějaké nemocnici, kde jsem zjistil, že najednou slyším i mluvím. Kde konkrétně k autohavarii došlo, jak k ní došlo anebo kde a v které nemocnici jsem ležel, nevím, protože si na nic nepamatuji.“ Tamtéž, Protokol o výslechu Karla Nováka ze dne 18. května 1961.

15 Tamtéž, Fotokopie zprávy čs. vyslanectví ve Vídni ze dne 5. listopadu 1956 o výsledku šetření prováděného z popudu ministerstva vnitra.

16 Tamtéž, Zpráva ředitelství Ústavu pro hluchoněmé v Grazu ze dne 18. října 1957, která je odpovědí na dotaz Ústavu pro hluchoněmé v Českých Budějovicích.

17 Ve zpravodajské terminologii byl „nelegál“ speciálním agentem vysazeným civilní nebo vojenskou rozvědkou na cizí území a žijícím zde pod falešnou identitou a s pečlivě vymyšleným životopisem, bez oficiálního krytí. K pojmu agent-nelegál srov. CHURANĚ, M. a kol.: *Encyklopedie špionáže. Ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti*. Libri, Praha 2000, s. 25.

Na veřejnosti a na pracovišti vystupoval Karel Novák jako osoba pokrokově smýšlející, souhlasící se státním zřízením. Začal usilovat o členství v KSČ a o přijetí do základní vojenské služby. V obou případech uspěl, a to i přes počáteční potíže spojené s jeho neověřenou totožností a státním občanstvím. Na základě doporučení základní organizace v Kladně byl přijat za kandidáta KSČ a v říjnu 1957 – po četných žádostech na Okresní vojenské správě v Kladně a intervenci tamního Okresního oddělení MV – nakonec nastoupil i vojenskou prezenční službu u 2. tankové základny v Žilině. Zde Novák prokazoval nevšední znalosti z vojenských řádů a předpisů i ovládnání pěchotních zbraní. Záhy byl dáván u své roty všem nováčkům za vzor a byl proto posléze zařazen do poddůstojnické školy v Martině. Po jejím skončení byl přidělen k útvaru v Martině, kde se velmi aktivně zapojil především do politické práce. Vedl kulturní soubor a angažoval se v práci pro ČSM. Prokázal dobré organizační schopnosti a znalosti marxistické filosofie, získal si oblibu u vojáků základní služby. Obdiv vyvolávaly i jeho výtečné střelecké výsledky. Všechny tyto skutečnosti ovšem brzy počaly vyvolávat dojem, že Novák musel být s vojenskou službou, předpisy a výzbrojí seznámen již dříve.

Na základě těchto zjištění proto Novák neunikl pozornosti vojenské kontrarozvědky. Dne 6. května 1958 byl na jeho osobu založen oddělením vojenské kontrarozvědky Krajské vojenské správy Žilina pozorovací svazek č. 22873, zaregistrovaný na I. zvláštním odboru MV pod krycím názvem N-44.¹⁸ Ze strany orgánů VKR ovšem nebyla po celou dobu Novákovy služby odhalena jeho sebemenší snaha o špionážní činnost. „Agenturním rozpracováním“ byly pouze získány poznatky, které ji z hlediska atmosféry konce 50. let nevylučovaly. Bylo například zjištěno, že Novák fotografoval tanky a tankodrom,¹⁹ a jevil zájem o nově postavené budovy, o kterých se domníval, že mají sloužit vojenským účelům.²⁰

18 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973.

19 Tamtéž, Pokračování vyhodnocení případu N-44 od 7. května 1958, Oddělení vojenské kontrarozvědky Krajské vojenské správy Žilina, ze dne 22. července 1958. Dne 5. června 1958 podal spolupracovník VKR LUDMILA zprávu o tom, že:

[...] „voj. Novák Karel nesl dne 23. 5. 1958 fotoaparát, se kterým šel ke svému útvaru. Na základě toho požádal RVKR Štpl Martin vel. pl. o provedení prohlídky u vojinů zákl. služby. Během prohlídky dne 16. 6. 1958 bylo zabaveno celkem 8 fotoaparátů, mezi nimi i fotoaparát K. Nováka. Po provedení prohlídky odešel Novák za spol. „VILMA“, kterému oznámil, že mu byl zabaven fotoaparát a požádal ho o uschování filmů s tím, že má obavy, aby mu na tyto filmy nepřišly vel. orgány anebo dokonce VKR. Filmy Nováka K. předal spol. „VILMA“ org. VKR a Novákovi vhodně zdůvodnil, že filmy budou zničeny. Na filmech jsou fotografovány tanky T-34 a část střelnice [...]“

20 Tamtéž. „O dalším podezřelém zájmu voj. Nováka Karla svědčí ta skutečnost, že 5. 6. 1958, když se vracela rota ze Sučan a procházela mezi Sučany a Priekopou, kde na pravé straně jsou velké budovy, ptal se voj. Novák voj. Michálka, co je to za budovy, zda jsou to kasárna. Voj. Michálek odpověděl, že ne, že je to žel. učiliště.“

Měl také u útvaru v užších kruzích osob „*podněcovat nacionalistické tendence*“²¹ a „*snižovat úspěchy sovětské vědy*“.²²

Příslušníci vojenské kontrarozvědky rovněž prověřovali Novákovy styky, prováděli kontrolu korespondence, znovu ověřovali některé údaje z jeho životopisu, realizovali výslechy. „Vytěžen“ byl opět Novákův blízký přítel František Veis, s nímž Novák udržoval písemný styk, jeho žena Marica Veisová a otec František Veis st., který podle úředního záznamu oddělení vojenské kontrarozvědky Krajské vojenské správy v Žilině ze dne 10. dubna 1958 nebyl sice vázaným spolupracovníkem, byl však jako člen strany využíván „*jako aktivista, který dokonce byl vybrán na provedení agenturně operativní kombinace.*“²³

V průběhu tzv. agenturně operativního rozpracování získali příslušníci VKR další svědectví několika navrátilců. Vladimír Hintnaus, toho času vojín 13. technického praporu Ostrava-Radvanice vyšetřovaný pro podezření ze špionáže, Nováka identifikoval podle předložené fotografie. Neznal ho sice jménem, ale pamatoval si ho z rakouského tábora Wels, kde měl jmenovaný pobývat v roce 1954.²⁴ Jiný navrátilce – Leo Parma, vlastním jménem Reinhold Mosler – zmiňoval ve svých výpovědích po návratu do Československa zase osobu jménem Karel Novák. Měli se údajně seznámit jako uprchlíci začátkem roku 1951 v Německu a společně pak v únoru toho roku ilegálně odcestovat do Rakouska, kde byli na nádraží v Salzburku zadrženi rakouskou policií. Po propuštění měl Novák emigrovat do Austrálie.²⁵ Tyto informace potvrdil jiný československý uprchlík Karel Cvrk, jinak tajný spolupracovník ZIMERMAN, jenž si od roku 1953 odpykával šestnáctiletý trest v tábore (NPT-U) Vojna u Příbrami. Nováka, jehož identifikoval na předložené fotografii, poznal prostřednictvím Parmy-Moslera v Salzburku. Jeho pravé jméno mělo být Votruba či Vejmolá. Změnu identity,

21 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973; Pokračování vyhodnocení případu N-44 od 7. května 1958, Oddělení vojenské kontrarozvědky Krajské vojenské správy Žilina, ze dne 22. července 1958. Spolupracovník VKR VILMA ve své zprávě ze dne 4. dubna 1958 citoval údajný Novákův výrok: „*Já se divím, že vy si mezi sebou nerozumíte. Nedivil bych se, kdyby to byli Češi jako kpt. Martiček a Kašický, ale vy Slováci a nerozumíte si. Já jsem doposud neviděl Slováka velitele pluku, ale samé Čechy, a podle mého názoru jsou Slováci podceňováni.*“

22 Podle zprávy spolupracovníka VKR LUDMILY ze dne 22. května 1958 měl např. Novák v diskuzi o družicích prohlásit, „*že jak družice USA, tak i sovětské, nebyly vyrobeny Američany a Rusy, ale tyto vyrobili Němci.*“

23 Tamtéž, Úřední záznam Oddělení vojenské kontrarozvědky Krajské vojenské správy v Žilině ze dne 10. dubna 1958 ve věci šetření k osobě voj. zákl. sl. Nováka Karla, nar. 1934. „Agenturně operativní kombinace“ znamená v terminologii StB podrobně naplánovanou kombinaci činnosti tajných spolupracovníků, operativních pracovníků, příslušníků útvarů zpravodajské techniky a sledování i uniformovaných příslušníků VB k dosažení předem stanoveného konkrétního cíle. K pojmu srov. CHURANĚ, M. a kol: *Encyklopedie špionáže ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti*, s. 27.

24 Tamtéž, Zpráva Správy vojenské kontrarozvědky 2. vojenského okruhu o provedení opatření k poznání vojína základní služby Nováka ze dne 12. června 1958.

25 Tamtéž, Výpisy z výpovědi navrátilce R. Moslera k osobě Karla Nováka ze dne 29. října 1958.

kteřou Novák provedl spolu s Moslerem, zdůvodňoval Cvrk tím, „že do roku 1951 žili v západním Německu, kde údajně provedli několik kriminálních deliktů, za což byli odsouzeni a ze západního Německa vykázáni.“²⁶ Nováka charakterizoval jako velmi inteligentního, jazykově vybaveného muže se zájmem o literaturu. Pěstoval hru v šachy a kynologii a vynikal značným obchodním talentem. Novák si podle něj „velmi rychle dovedl získat důvěru a přízeň, a to svým ochotným jednáním a příjemným vystupováním. I v podnapilém stavu se dovedl ovládat a kontrolovat.“²⁷ Při tajné osobní identifikaci dne 6. ledna 1960 však Karel Cvrk nakonec Nováka nepoznal.²⁸

Po ukončení vojenské prezenční služby v listopadu 1959 se Karel Novák vrátil zpět do Kladna. Nastoupil opět do n. p. Průmstav jako závozník a žil tu uzavřeným životem se svou družkou Libuší Zimovou, s níž se seznámil před Vánoce v roce 1956. Stýkal se jen s několika lidmi, které Státní bezpečnost vesměs hodnotila jako osoby vedoucí neuspořádaný osobní život a nepřátelsky orientované vůči státnímu zřízení (např. Ing. Ivan Frýdecký, Oldřich Hrdina). Ve snaze oženit se, pokračoval Novák nadále v úsilí o vydání osobních dokumentů. Jeho jediným dokladem totožnosti totiž byla pouze vojenská knížka, neboť prozatímní občanský průkaz, který mu byl vydán v roce 1956, odevzdal před nástupem vojenské služby na oddělení VB Kladno. Za tímto účelem osobně několikrát navštívil OO-MV, MNV a OV KSČ v Kladně a prováděl intervence i na Hlavní správě VB v Praze.²⁹ Bezpečnostní orgány kontrolou Novákovy korespondence dokonce zjistily, že se k potvrzení své totožnosti pokoušel získat doklady prostřednictvím ústavu pro hluchoněmé či starosty a biskupa v Grazu. Ze stejného důvodu Novák kontaktoval velvyslanectví USA a Rakouska. Veškeré úsilí bylo ale zbytečné. Referenty Bezpečnosti byl v tomto jeho jednání spatřován jasný důkaz, „že jmenovaný nehodlá v žádném případě odhalit svoji pravou totožnost a za každou

26 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Zpráva tajného spolupracovníka (TS) ZIMERMANA č. 109 ze dne 14. listopadu 1958.

27 Tamtéž.

28 Tamtéž, Zápis o výpovědi odsouzeného Karla Cvrka ze dne 14. ledna 1960.

29 Tamtéž, Novák – záznam pohovoru dne 11. dubna 1960. Ve zprávě o pohovoru v budově HS VB Praha dne 11. dubna 1960 se píše: „Se jmenovaným bylo jednáno o otázce jeho totožnosti a s tímto spojenými problémy. Jmenovanému bylo sděleno, že údaje, které o sobě pracovníkům Bezpečnosti poskytl, bylo nemožné ověřit. Využili jsme některých prostředků a pátrání je dosud negativní. Novák nám však v tomto úsilí nikterak nepomohl. Poskytl nedostatečné údaje, a vzhledem k tomu, že jde především o jeho zájem, bylo by třeba, aby i on sám tyto opatřil. Současně mu můžeme vystavit pouze doklad osoby bez státní příslušnosti. Zákon a příslušný předpis nám nedovoluje jednat jinak. Jmenovaný na toto sdělení reagoval nepříznivě a nespokojeně. Hovořil o tom, že nás z hlediska úřední povinnosti chápe, že však je třeba jeho situaci posuzovat z lidské stránky. Žije zde bez dokladů po dobu 4 roků. Má známost s dívkou, která čeká rodinu. Nemůže si ji vzít a jeho morální zásady mu nedovolují, aby tak dále jednal. Stále se setkává s nedůvěrou rodičů a nepřízní v zaměstnání. Tento stav již nemůže vydržet. Pomýšlel již na sebevraždu. A nyní se rozhodl nechat se zavřít a do vyřešení případu nechce běhat bez dokladů. Přijmout stav bez státní příslušnosti, znamená prý doznat, že není čs. státní občan, a to on nechce. Tím by si uzavřel další cestu k nabytí čs. st. občanství. On to už nesnese a určitě provede něco strašného, za což nebude moci odpovídat.“

*cenu bude usilovat buď o potvrzení své dosavadní legendy, nebo o vytvoření legendy jiné, ke které případně získá patřičné dokumenty.*³⁰ Stejně tak ztroskotal Novákův prvotní pokus o politickou angažovanost, když byl rozhodnutím členské schůze ze dne 13. října 1959 vyloučen z řad kandidátů KSČ kvůli nepravdivým údajům a rozporům v životopise.³¹

Aktivita Státní bezpečnosti ve věci šetření Novákovy minulosti nepolevovala ani po jeho návratu z vojenské služby. Případ byl zařazen do celostátní, široce koncipované a téměř třicet let trvající akce EVROPA, namířené proti tzv. nelegálům, s cílem „prokázat jeho falešnou legendu a odhalit jeho současné nebo i dřívější spojení s nepřátelskou rozvědkou.“³² Agenturní dohled nad Novákem ještě zesílil. Soustavně na něj byli napojeni tajní spolupracovníci (TS) KUBAČKA (Novákův přítel František Veis), SKLENÁŘ a BORIS. V průběhu Novákova „rozpracování“ byl využíván i tajný odposlech (úkon 103) a další operativní prostředky.

Jejich prostřednictvím získala Státní bezpečnost signály, které naznačovaly, že Novák pravděpodobně podstatnou část svého života působil v Rakousku a Polsku. V Rakousku měl jako příslušník šlechtického rodu žít na zámku u Vídně a v sedmi letech přesídlit s rodinou do Polska, kde získal prostřednictvím domácího učitele vzdělání na úrovni střední školy – gymnázia. V roce 1944, kdy mu bylo 15 let, bylo sídlo obsazeno Rudou armádou. Novák měl být svědkem znásilnění své matky, která pak na následky zemřela. Poté byl transportován na Sibiř, odkud utekl, vlakem se dostal na Kavkaz a dále pěšky přes Ukrajinu zpátky do Polska. Zde si našel zaměstnání, obchodoval na černém trhu a současně dále studoval. Šéf podniku, ve kterém pracoval, mu umožnil navštěvovat Akademii zahraničního obchodu ve Štětíně, odbočku varšavské vysoké školy ekonomické. Po jejím absolvování se Novák měl stát vedoucím nějakého podniku a jako takový přicházel do styku s politickými veličinami, s jejichž pomocí se stal členem Polské sjednocené dělnické strany. Později odešel na vojnu a rok byl v důstojnické škole. V armádě, kde strávil tři roky, zastával zprvu funkci velitelkou a později vojensko-politickou. Po návratu do civilu působil v Ústřední radě odborů, a to především v kontrolních orgánech. Dohlížel na podniky vyrábějící pro armádu. Po čistkách uvnitř Polské sjednocené dělnické strany, kdy řada starých členů

30 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Akce „N-44“ – vyhodnocení případu ze dne 18. února 1961.

31 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-4622 MV, Opis životopisu obviněného Nováka, který vlastnoručně napsal k přihlášce za člena KSČ. Novák například uváděl, že se v roce 1958 oženil s Libuší Zimovou.

32 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Akce „N-44“ – vyhodnocení případu ze dne 18. února 1961. Srov. též KOUTEK, O: *Akce Evropa*, s. 37–75; ABS, f. Sekretariát ministra vnitra II. díl 1960–1965 (dále A 2/2), inv. j. 1217, Zpráva o průběhu rozpracování a výsledcích v akci EVROPA pro kolegium ministra vnitra ze dne 18. prosince 1961; ABS, f. Okresní oddělení MV Mělník (dále B 1_6/II), inv. j. 4, Orientační zpráva akce EVROPA – dosavadní praxe a vyhodnocení zkušeností, r. 1961.

neprošla prověrkami, Novák „*pod vlivem pohnutí mysli odešel z vily, zahodil klíče a zastavil se až na slovenských hranicích, kde byl zadržen našimi orgány*“.³³

Spolupracovníkovi KUBAČKOVI se měl Novák svěřit se svými schopnostmi v oblasti ekonomie, plánování, finančního účetnictví, kultury a osvěty. Když hledal po vojně prostřednictvím tohoto TS zaměstnání v Liberci, upozorňoval ho údajně na nemožnost prokázat své zkušenosti a znalosti vysvědčením o školním vzdělání a doklady o praxi, neboť v těchto dokumentech mělo být uvedeno jeho pravé jméno.

Řada výše zmíněných informací byla potvrzována i prostřednictvím tajných odposlechů, především pak otázka Novákova polského původu. Novák měl v Polsku zastávat řadu odpovědných funkcí ve státních úřadech a institucích, a to dokonce na blíže neurčeném ministerstvu. Cestoval po Balkáně i Středozezemním moři. V určitém období pak patrně pracoval i jako vedoucí hotelu či většího rekreačního střediska.³⁴

Pomocí prostředků operativní techniky získala Bezpečnost poznatky, které podle jejího výkladu svědčily o Novákově znalosti charakteru práce StB a o metodách, které tajné služby používají. Novák prý pod tímto vlivem jednal konspirativně, prověřoval styky, instruoval a „vytěžoval“ své blízké a celkově vyvíjel činnost mající zpravodajský charakter. Podezření budil i Novákův zájem o otázky národohospodářského významu, a v této souvislosti jeho poměrně velká informovanost v dané problematice.

Podle závěrů referentů Bezpečnosti měl „*pod maskou pokrokového člověka*“ skrývat své protikomunistické smýšlení. V soukromých hovorech se nepřátelsky stavěl proti socialistickému zřízení, proti mírové politice SSSR a států socialistické soustavy, a pod vlivem poslechu západního rozhlasu obhajoval politiku „*imperialistických mocností*“.³⁵

Zdroj: ABS; Karel Novák po svém zatčení v roce 1961.

33 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Vytěžení materiálů ze sv. N-44 a záznamového sv. Vztah na Polsko ze dne 16. května 1960.

34 Tamtéž.

35 Tamtéž, Akce N-44 – vyhodnocení případu ze dne 18. února 1961.

Státní bezpečnosti se v průběhu Novákova „rozpracování“ podařilo získat další nová svědectví osob, které dosvědčily, že se s Novákem setkaly v letech 1952–1955 v rakouských uprchlických táborech ve Welsu a Spallerhofu a v německém táboře Valka u Norimberka. Jednalo se o Dagmar Bednářovou, Jaroslava Dostálka, Zdeňka Frantu, Otto Horušického, Istvánné Lednicki, Jana Marušince, Natalii Šudichovou, Jaroslava Vránu a Zdeňka Vitáka. Podle těchto svědků měl Novák pracovat pro některou ze západních rozvědek a ve výše uvedených táborech provádět výslechy československých uprchlíků. Nikdo z nich ovšem neznal jeho pravé jméno.

Na základě těchto poznatků byl Karel Novák dne 15. května 1961 znovu zatčen a umístěn do vyšetřovací vazby Správy vyšetřování MV v Ruzyni. Bylo proti němu zahájeno vyšetřování s cílem zjistit jeho pravou identitu, objasnit jeho činnost a důvod vniknutí na území Československa. V průběhu vyšetřování neznámý muž sice již netvrdil, že Karel Novák je jeho skutečným jménem, a dokonce netrval ani na dosud uváděném datu a místě svého narození, stále však důsledně zdůrazňoval, že sám svou pravou totožnost nezná.³⁶ Nadále také trval na původním výkladu své minulosti a odmítal jakékoliv argumenty, kterými byl zpochybňován jeho pobyt v Grazu i způsob jeho příchodu do Československa. Na důkazy, které mu byly předkládány, obviněný slovy referentů Státní bezpečnosti reagoval „*demagogickým tvrzením o správnosti svých výpovědí, i když se sám těmito výpověďmi, plnými rozporů, usvědčoval ze lži.*“³⁷ Také výpovědi svědků, které měly být hlavním trumfem Státní bezpečnosti v rámci celého případu, Novák rezolutně odmítal a při konfrontacích zpochybňoval jejich svědectví tím, že jde o omyl.³⁸ Obrat v Novákových postojích nepřineslo ani použití metody tzv. psychotonového interview, při němž se vyslýchanému aplikovala do krevního oběhu přiměřená dávka psychotonu, stimulační látky (amfetaminu) povzbuzující činnost mozku a způsobující potlačení sebekontroly.³⁹

36 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Opis záznamu o provedeném šetření v obci Radhošť v roce 1959. Šetřením v matrikách MNV ve Frenštátu pod Radhoštěm, v obci Radhošť v Čechách, ve Stradouni, v Jenišovicích a ve Vysokém Mýtě bylo prokázáno, že se Karel Novák v těchto lokalitách nenarodil.

37 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-4622 MV, Návrh konečného opatření v trestní věci Karla Nováka ze dne 31. ledna 1962.

38 Znovu vyslechnuti byli navrátilci Ernest Solčanský a Vladimír Hintnaus, nová svědectví poskytl Jan Marušinec, Jaroslav Vrána, Istvánné Lednicki, Zdeněk Franta a Jaroslav Doleček. Nejvíce však Novákovi uškodil jeho přítel František Veis se svou ženou Maricou Veisovou.

39 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-4622 MV, Zpráva lékaře MV z Útvaru nápravného zařízení MV č. 1 z 15. června 1961. Lékař MV (jeho podpis je nečitelný), jenž tuto metodu ve své písemné zprávě ze dne 15. června 1961 navrhl, vysvětlil, že „*aplikace přiměřeného množství psychotonu do žíly částečně odbrzdí kontrolní centra vyšetřovaného, vzbudí určitou euforii, navozuje do určité míry myšlenkový trysk, takže pacient odpovídá na otázky lékaře rychle a se sníženou kontrolou.*“ Lékař od uvedeného zákroku očekával, že se Novák rozhovoří otevřeněji a podaří se mu tak nahlédnout hlouběji do jeho duševního stavu. Ve zprávě dále uvedl: „*Vzhledem k tomu, že mi nejsou známy veškeré okolnosti vyšetřování jeho případu, považoval bych za vhodné, aby se nějakým*

V průběhu vyšetřování získala Státní bezpečnost za pomoci polských bezpečnostních orgánů zajímavé svědectví jisté Teofily Grabowské z Krakova. Ta na Novákově fotografii uveřejněné v polských novinách poznala svého nezvěstného syna Floriána Jasinského, narozeného v roce 1922 ve Varšavě. Jasinski, student obchodního gymnázia, měl být v roce 1942 na své cestě do Slezska zatčen Němci na nádraží v Mysłowicích a poté deportován do Osvětimi, kde také podle neoficiální zprávy zemřel. Grabowská, jež se se smrtí svého syna nesmířila, byla na základě svého objevu přesvědčena, že žije. Také její dcery Janina Miechowska a Krystyna Grudzinska potvrdily na základě předložených fotografií značnou podobnost Karla Nováka se svým bratrem Floriánem Jasinskim. Písmoznalecká expertiza provedená srovnáním písma na korespondenčním lístku psaném Jasinskim v roce 1942 z koncentračního tábora s písmem Karla Nováka konstatovala, že přes značný časový odstup „jsou skutečně mezi porovnávanými písemnostmi značné podobnosti některých základních prvků písma“ a podezření, že autor srovnávacího materiálu by mohl být pisatelem dokladu z koncentračního tábora bylo tedy „plně oprávněné“.⁴⁰ Spolu s výbornou znalostí polštiny, výrazným cizím akcentem (s polskou fonetikou) v Novákově češtině a řadou indicií svědčících o Novákově vztahu k Polsku, se zdály být tyto nové skutečnosti jasným důkazem Novákova původu.⁴¹ I tato stopa se ovšem nakonec ukázala být falešnou. Při zprostředkovaném osobním setkání v Českém Těšíně dne 4. ledna 1962 Grabowska, Miechowska i Grudzinska s velkým zklamáním popřely, že by předvedený muž byl Floriánem Jasinskim. Rovněž Karel Novák uvedené ženy nepoznal.⁴²

Vedle nekonečné série výslechů musel Novák absolvovat také řadu odborných vyšetření. Státní bezpečnost nechala předně znovu prověřit otázku jeho dřívější hluchoněmoty a prohlédnout jeho sluchové a hlasové orgány. Dne 25. července 1961 provedl vyšetření v Pražském ústavu pro hluchoněmé ředitel MUDr. František Šrom, který ve své zprávě z téhož dne uvedl:

---

způsobem vyšetřování zúčastnil zainteresovaný příslušník Správy vyšetřování, který by rovněž položil patřičné otázky. Odpovědi samozřejmě by bylo třeba prověřit a korigovat s tím, že Novák hovoří pod vlivem psychotonu. Poněvadž je možné, že Novák injekci odmítne, bylo by vhodné navodit situaci tak, aby se sám k lékaři hlásil, ordinovat několik inj. vitamínu C a mezi tyto injekce vložit aplikaci psychotonu. Upozorňuji na to, že pacient pozná, že se s ním „něco“ děje, jinak je injekce psychotonu nezávadná, její účinek pomine během několika hodin.“

40 Tamtéž, Písmoznalecký posudek s fotokopii srovnávacího a porovnávaného písemného materiálu ze dne 28. listopadu 1961.

41 Tamtéž, Výpis ze zprávy zasláné polskými bezpečnostními orgány o výsledku pohovoru s Andrzejem Herderem, r. 1961. Novák se měl například v roce 1959 pokoušet navázat spojení do Polska přes polského filmového herce Andrzeje Herdera (1937–2002), kterého vyhledal během jeho pobytu v Žilíně s delegací filmových pracovníků, a v rozhovoru ho nabádal k provádění protizákonných obchodů s tím, že má ve Varšavě mnoho známých. Herderovi pak měl dát svou varšavskou adresu, kterou ovšem herec ztratil.

42 Tamtéž, Protokol o výslechu svědka Teofily Grabowské ze dne 4. ledna 1962; Protokol o výslechu svědka Janiny Miechowské ze dne 4. ledna 1962; Protokol o výslechu svědka Krystyny Grudzinské ze dne 4. ledna 1962.

„Dotyčný mluví pohotově několika jazyky. [...] Způsob jeho vyjadřování (myšlenková pohotovost, lexikální zásoba a stavba vět), vylučuje možnost, že by se učil těmito jazykům teprve po roce 1956, kdy údajně náhle nabyl sluchu bez léčení nebo operativního zákroku. Jmenovaný v těchto jazycích i dovedně odezírá. Podle jeho sdělení naučil se češtině četbou novin a knih, což je velmi nepravděpodobné vzhledem k dokonalosti gramatické stavby vět i výslovnosti. [...] I dočasná hluchota v dětství by poznamenala jeho lingvistické schopnosti tak, že by nebyl s to naučit se třem jazykům v takové pohotovosti, v jaké se vyjadřuje.“⁴³

Dne 14. srpna 1961 byl pak Novák prohlédnut v Ústředním zdravotnickém ústavu ministerstva vnitra v Praze MUDr. Janem Humhejem, odborníkem v oboru krčního, nosního a ušního lékařství. Ten dospěl k závěru, že Novákovo sluchové a hlasové ústrojí je anatomicky i funkčně zcela normální. Podle lékaře nebylo možné připustit ani přechodnou poruchu sluchu, která by se náhle nebo během krátké doby upravila. Rovněž bylo málo pravděpodobné naučit se správné výslovnosti cizích jazyků během hluchoty. Z těchto důvodů bylo tedy nutné považovat Novákovu hluchoněmost za simulaci.⁴⁴

Odbornému zkoumání byl podroben rovněž zpochybňovaný věk Karla Nováka. Z posudku katedry obecné a fyziologické zoologie a antropologie Biologické fakulty Karlovy univerzity vyplývá, že bez znalosti životních podmínek vyšetřovaného nebylo možné přesnější určení jeho stáří. Podle tabulek průměrných hodnot zkoumaných znaků ve věkových skupinách obyvatel Československa byl stanoven přibližný věk mezi 27 a 33 lety.⁴⁵

Více o Novákově původu měla pomoci zjistit grafologická expertiza. Celkovým rozбором Novákova písma byl zjištěn nesporný základní vliv polštiny jako jazyka, podle něhož byla stavěna jeho česká řeč. Vedle toho se v původní stavbě vět projevoval typický vliv ruštiny, hlavně správného ruského pravopisu. Některé znaky písma odrážely také vlivy němčiny. Zajímavými se jeví prvky východoslovenského nářečí se zvyky užívanými ve „šlonsáctině“ na Ostravsku. Novákův původ, se zřejmou výraznou vnímavostí k jazyku prostředí, v němž žil, bylo tedy na základě těchto poznatků možné hledat v polsko-ruském pomezí. S češtinou musel, podle názoru znalce oddělení grafické expertizy MV, přijít do styku nejprve prostřednictvím slovenštiny a slezského nářečí.⁴⁶

Novákovo důsledné ignorování svědeckých výpovědí a předkládaných důkazů, řada rozporů a nelogičností v jeho výpovědích a způsob jeho jednání při vyšetřování,

43 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-4622 MV, Zpráva ředitele pražského Ústavu pro hluchoněmu MUDr. Františka Šroma ze dne 25. července 1961.

44 Tamtéž, Zpráva Ústředního zdravotnického ústavu MV o vyšetření sluchového ústrojí obv. K. Nováka ze dne 14. srpna 1961.

45 Tamtéž, Posudek Katedry obecné a fyziologické zoologie a antropologie Biologické fakulty Karlovy university (určení věku K. Nováka) ze dne 24. července 1961

46 Tamtéž, Posudek písma obv. K. Nováka z oddělení grafické expertizy MV, vyhotovený dne 18. července 1961.

začaly vzbuzovat u vyšetřovatelů pochybnosti o jeho duševním zdraví a vedly k rozhodnutí přezkoumat jeho duševní stav znalci – psychiatry.⁴⁷ Mjr. MUDr. Miroslav Dufek a kpt. MUDr. Vladimír Pekárek z neurologicko-psychiatrického oddělení Ústředního zdravotnického ústavu MV však ve svém posudku ze dne 30. listopadu 1961 shodně konstatovali, že v případě Nováka nebyly zjištěny žádné příznaky duševní choroby, i když se jedná o „*anomální osobnost s rysy psychopatisace u jedince s intelektovou úrovní v pásmu lehce nadprůměrném.*“ Vyloučena byla i možnost onemocnění epilepsií, při níž může ve výjimečných případech dojít k tomu, že „*postižený jedná automaticky, zdánlivě logicky a je případně schopen i cestování z města do města. Na tyto stavy však bývá ztráta paměti, a pokud se týká časového rozpětí, bývají omezeny jen na minuty nebo hodiny. Méně často na dny až týdny.*“ U Nováka však nebyla potvrzena ztráta paměti, neboť „*obviněný je schopen si vybavovat vzpomínky, někdy i details, i když je někdy patrna snaha nevybavovat je přesně tak, aby mohly být ověřeny.*“ Vzhledem k tehdejšímu psychickému stavu vyšetřovaného bylo vyloučeno i „*onemocnění mráкотným stavem na podkladě infekčním či psychotickým*“, protože „*v případě tak dlouhodobého psychotického onemocnění by nepochybně zůstala residua, která by byla [...] zjistitelná.*“ Karel Novák tak byl podle závěrů znalců trestně odpovědný a schopen „*plnohodnotně*“ účasti na soudním jednání.⁴⁸

Přestože se v průběhu vyšetřování nepodařilo Státní bezpečnosti přes veškeré úsilí zjistit pravou totožnost obviněného a zcela potvrdit podezření z jeho nepřátelské činnosti, vypracovala v lednu 1962 Správa vyšetřování MV návrh konečného opatření a případ Karla Nováka byl předán Krajské prokuratuře Praha ke stíhání pro trestný čin poškozování cizích práv podle § 209 odst. 1 písm. a) tr. z.⁴⁹ Krajský prokurátor Adamec po prostudování spisu souhlasil s navrhovaným opatřením a po provedení potřebného došetření, které uskutečnil spolu s vyšetřovatelem prokuratury ve spolupráci s Krajskou správou MV Praha a II. správou MV, rozšířil žalobu o trestný čin vyzvědačství podle § 105 odst. 2 tr. z.

Hlavní líčení před Krajským soudem v Praze se uskutečnilo ve dnech 31. května a 22. června 1962 s vyloučením veřejnosti z důvodů „*zachování státního tajemství*“. Karel Novák byl na základě svědeckých výpovědí a dalšího „*důkazního materiálu*“ uznán vinným z trestného činu vyzvědačství a poškozování cizích práv

47 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-4622 MV, Návrh na psychiatrické vyšetření obv. K. Nováka ze dne 10. srpna 1961.

48 Tamtéž, Lékařský nález a posudek o duševním stavu a trestní odpovědnosti obviněného K. Nováka ze dne 30. listopadu 1961.

49 Tamtéž, Návrh konečného opatření v trestní věci Karla Nováka ze dne 31. ledna 1962. Vyšetřovatel mimo jiné navrhl, aby byl Novák po odpykání trestu vyhoštěn z ČSSR. V návrhu konečného opatření se konstatuje: „*Je až nepřirozené, s jakou houževnatostí se obviněný snažil v průběhu vyšetřování svoji totožnost a minulost zatajit. Toto jeho jednání, vzhledem ke zjištěným skutečnostem a zejména k tomu, že před příchodem do ČSSR žil v uprchlickém táboře v Rakousku, kde přicházel do styku s pracovníky nepřátelské rozvědky, vede k oprávněnému podezření, že vnikl na naše území s nepřátelskými úkoly, anebo proto, aby se vyhnul trestnímu stíhání za trestný čin, který spáchal v zahraničí.*“

a odsouzen k odnětí svobody na dvanáct let nepodmíněně, přičemž bylo „*přihlédnuto i k dosavadnímu způsobu života, který obžalovaný vedl od doby propuštění až do opětového zatčení.*“⁵⁰

Vzhledem ke stále neobjasněné Novákově totožnosti a minulosti, pokračovala Státní bezpečnost v agenturně-operativním rozpracování jeho osoby i po odsouzení a nástupu do výkonu trestu. Ještě v období před vynesením rozsudku získala II. správa MV od zahraničního tajného spolupracovníka Jiřího Hrubce (krycí jméno HRBÁČEK) nový poznatek o údajné Novákově činnosti. Hrubec na základě předložené fotografie tvrdil, že Nováka poznal pod jménem „Jiří Sadler“ a krycím jménem GEORGE v táboře Wels, někdy v letech 1952–1953. Společně zde absolvovali špionážní kurz britské zpravodajské služby. Hrubcovu tvrzení potvrdil také kurýr anglické rozvědky Miroslav Vaja, odsouzený roku 1954 na dvacet let a vězněný v Leopoldově. Ten se údajně se „Sadlerem“ seznámil ve výcvikovém středisku britské zpravodajské služby v Grazu, kde působil jako instruktor radiotelegrafie.⁵¹ Dalším šetřením se však spojitost s osobou Karla Nováka opět nepotvrdila.

Trest vykonával Novák nejprve v nápravně-výchovném ústavu (NVÚ) MV Leopoldov a od 22. června 1963 v NVÚ MV Valdice u Jičína. Pracoval tu jako brusič skla. Náčelníkem Sboru nápravné výchovy byl hodnocen kladně. Vyzdvihována byla zejména jeho dobrá pracovní morálka a vzorné chování: „*Povahy je klidné, samotářské, nikoho zbytečně mezi odsouzenými nevyhledává. V zájmové činnosti není zapojen, navštěvuje pouze organizované kulturní pořady. O pracovní soutěžení se nezajímá, má na ně svůj názor, který staví soutěžení do takového světla, že jej podle Nováka využívají jenom ti, kteří chtějí ze své veřejné činnosti něco vytěžit. K dnešnímu zřízení se záporně nestaví, ve svém jednání jest velice opatrný. K příslušníkům i odsouzeným se chová slušně, je úslužný a ochotný.*“⁵²

V Leopoldově byli na Nováka nasazeni tajní spolupracovníci VLASTA a ZACHAROV, ve Valdicích pak PRAŽÁK a od roku 1966 opět ZACHAROV přemístěný do Valdic. Řadu zajímavých poznatků a informací podával na Nováka také Jozef Vicen, původně (za svého pobytu ve Valdicích) nevázaný spolupracovník vedený pod krycím jménem GAIUS, později (po svém propuštění na základě amnestie v roce 1968) agent s krycím jménem JÓŽA.⁵³

50 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-4622 MV, Rozsudek Krajského soudu v Praze č. j. 1 T 8/62 ze dne 22. června 1962.

51 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Zpráva o soudním řízení s obviněným Novákem Karlem, údajně nar. v r. 1934, který byl rozpracován po linii akce EVROPA ze dne 27. června 1962.

52 ABS, f. Sekretariát náměstka plk. Štefana Demjana (dále A 24), inv. j. 810, Seznam a charakteristika prominentních osob nacházejících se ve výkonu trestu, r. 1967.

53 Archív Ústavu paměti národa, sign. A 24, inv. j. 96 (810), Seznam a charakteristika prominentních osob nacházejících se ve výkonu trestu, r. 1967. Jozef Vicen (1921–2008) byl slovenským spolupracovníkem americké tajné služby CIC a členem tzv. BÍLÉ LEGIE (BIE-LA LÉGIA). Působil v Rakousku. V roce 1957 byl StB unesen z Vídně a následujícího roku

Dne 7. června 1966 byl na Karla Nováka založen ve Valdicích pozorovací svazek č. 7809 s krycím názvem NEZNÁMÝ.⁵⁴ Agenturní zprávy však nepřinesly nic nového, pouze potvrdily Novákovy obdivuhodné jazykové schopnosti, vysokou inteligenci, velký životní přehled a udivující znalosti z literatury, filosofie, výtvarného umění, hudby, zeměpisu, psychologie, matematiky, ekonomie, léčitelství, diagnostiky, vojensství, bojových umění i společenského chování. Mnohostránková udání donašečů tak bezděky vyjadřují spíše uznání a obdiv k nevšednímu nadání neznámého. Odhalit jeho pravou identitu a minulost se ovšem ani touto cestou nepodařilo.⁵⁵

Jednotlivé poznatky vězeňských informátorů jsou spíše osobními postřehy a dojmy vytvořenými na základě Novákova chování. Tak se například dovídáme, že Novák byl vášnivým kuřákem, milovníkem dobré kávy a čaje, většinu času trávil četbou a hrou v šachy, na základě válečných zkušeností nesnášel Američany, Němce a kněze, přes svůj materialistický světový názor se politickým rozpravám vyhýbal a k náboženským otázkám přistupoval indiferentně. Spoluvězněm přitom byla nápadná jeho mravní přísnost, puritánství, svědomitost a poctivost, s jakou vnímal problematiku vztahu člověka k člověku.

GAIOVI (TS) se jako podezřelý jevil Novákův dialekt, především zaměňování souhlásek *h* a *ch*. Podle jeho názoru byl proto Novák původem Polák, případně pocházel z blízkosti polských hranic, kde se projevoval vliv polštiny. Jindy však nabyl podle řady indicií přesvědčení, že Novák musel být žákem nějaké speciální školy Hitlerjugend. Svědčila o tom jeho znalost německého gramatického názvosloví, speciálních míčových her (faustball, rollball), boxu a modelářství, stejně jako vzpomínka na školní dril.⁵⁶

Tajný spolupracovník ZACHAROV, vzhledem k Novákově citlivosti vůči antisemitismu, dospěl pro změnu k závěru, že je židovského původu.⁵⁷

---

odsouzen Krajským soudem v Praze k patnácti letům vězení. V souborné zprávě o prominentních osobách ve výkonu trestu z roku 1967, pocházející z fondu Sekretariátu náměstka ministra vnitra plk. Demjana, je Vicenova činnost ve vězení charakterizována následovně: „*Je v častém styku s různými vyšetřovateli, kteří ve zdejším ústavu podle potřeby provádějí jeho vytěžování. Podává ochotně výpovědi a různé informace. Zdejším operativním oddělením používán jako sdělovatel, o tuto práci má zájem, pravidelně zasilá zprávy, které z vlastní iniciativy získá. Tyto zprávy mají operativní hodnotu a pomáhají rozpracování různých případů. K této práci [má] jednak dostatek zkušeností z druhé strany, kde řídil svoji agenturu, a i schopnosti a inteligenci, a to hlavně v jednání a v rozhovorech s odsouzenými. Jeho cílem je, aby svým vzorným chováním i pomocí bezpečnostním orgánům si získal co nejlepší hodnocení a názor příslušníků, že jeho převýchova během výkonu trestu je taková, aby mohl být po odpykání poloviny trestu propuštěn na podmínku.*“

54 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. u NVÚ MV Valdice na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, NEZNÁMÝ, reg. č. 7809, vedený od 7. června 1966 do 21. ledna 1969.

55 Tamtéž, Návrh na ukončení agenturního operativního rozpracování a uložení do archivu MV ze dne 22. ledna 1969.

56 Tamtéž, Agenturní zpráva od spolupracovníka Vicena ze dne 27. října 1964.

57 Tamtéž, Vytěženi spolupracovníka ZACHAROVA (záznam proveden z magnetofonové pásky nahrané v Leopoldově dne 20. března 1963).

„Neznámý“ byl ve svém vystupování zdrženlivý, uzavřený a nedůvěřivý, v rozhovorech opatrný a neiniciativní. Ve zprávě NVÚ MV o vyhodnocení poznatku k případu NEZNÁMÝ ze dne 13. října 1966 je tento jeho rys chování popsán:

„V poslední době začíná být Novák značně nedůvěřivý, neklidný, má stále domněni, že je někým ‘vytěžován’, sledován, každý náznak od některého odsouzeného u něho vyvolává dohady, proč se asi tak koná. Stačí, když si na světnici někdo píská, Novák zareaguje tak, že mu jest pískáno záměrně, aby třeba písnička mu připomínala některé období jeho věku. Sleduje pečlivě rozhovory, uvažuje, kdo by mohl být spolupracovníkem bezpečnosti. Podezírá každého. Ptal se i TS VLASTY v Leopold [ově], zda není také on spolupracovníkem bezpečnosti. Z důvodů podezřívavosti úmyslně kolem sebe šíří mylné informace, aby si případně ověřil, s kým jedná a aby, jak on nanese, zkreslil svoji osobu a minulost. Musí se proto u něho pokračovat velice opatrně. Ověřování jeho rozhovorů je obtížné.“⁵⁸

Sám Novák na tento svůj reálný pocit při pohovorech se správou věznice upozorňoval: „[...] stěžoval si, že je psychicky vyčerpán, přímo říkal, že na něho jsou posíláni odsouzení, žádal, aby od tohoto bylo upuštěno a bylo mu přímo řečeno, aby mohl vše vysvětlit sám. Když mu tato možnost byla při pohovoru dána, nebylo z jeho rozhovoru jasné, co vlastně rozhovorem zamýšlí a jaký cíl si určil tímto pohovorem získat. Mluvil v ‚hádkách‘, náznacích, nedůvěře, požadoval neslužební rozhovor, ale ani potom nebylo jasné, jaký cíl si sám určil. [...] Říká, že chce jenom zájem člověka, nikoliv důvěru, jemu stačí, když bude s ním někdo, kdo jej pochopí.“⁵⁹

Novák, podle agenturních zpráv člověk velice senzitivní, prožíval své věznění psychicky velmi těžce. V ojedinělých rozhovorech o osobních perspektivách projevoval absolutní skepticismus. Spolupracovníkovi ZACHAROVÍ se měl dokonce svěřit se svým úmyslem ukončit život sebevraždou.⁶⁰

V roce 1968 si Karel Novák podal návrh na zahájení rehabilitačního řízení. V otázce své identity a minulosti setrval nadále na původních výpovědích. Zvláštní senát Krajského soudu v Praze rozhodl ve veřejném zasedání, konaném 16. dubna a 28. července 1969, o zrušení původního rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 22. června 1962 jako vadného a Karla Nováka zprostil obžaloby ze spáchání trestného činu vyzvědačství a poškozování cizích práv. Soud, který tehdy znovu provedl výslechy některých klíčových svědků (Veis, Vrána, Marušinec) konstatoval, že verdikt Krajského soudu z roku 1962 byl učiněn na podkladě nesprávných zjištění a opíral se o „uměle zkonstruované obvinění“. Ze svědeckých výpovědí bylo možno dovodit pouze jediný závěr:

„[...] totiž, že obžalovaný skutečně v některém z uprchlických táborů byl, avšak veškeré další závěry nutno považovati pouze za osobní úsudky vyslychaných svědků. Okolnosti týkající se chování obžalovaného v tábore, jeho oblečení, knihy a styky nedávají ještě

58 ABS, f. MV-KR, pozorovací svazek u NVÚ MV Valdice na Karla Nováka (nar. 1934), arch. č. 722508-MV, NEZNÁMÝ, reg. č. 7809, vedený od 7. června 1966 do 21. ledna 1969, Vyhodnocení poznatků do případu NEZNÁMÝ ze dne 13. října 1966.

59 Tamtéž.

60 Tamtéž, Vytěžení spolupracovníka ZACHAROVA (záznam proveden z magnetofonové pásky nahrané v Lepoldově dne 20. března 1963).

*bezpečný podklad k závěru, že obžalovaný skutečně spolupracoval s nepřátelskou rozvědkou, když ani jeden ze slyšených svědků nebyl osobně přítomen žádnému výslechu v přítomnosti nebo za jiného spolupůsobení obžalovaného, a ani neuvedl, že by dokonce obžalovaný podával sám špionážní zprávy.*⁶¹

Také podstata druhé části původního rozsudku, tedy že obžalovaný uváděl státní orgány a jiné úřady v omyl uváděním nesprávných generálií a předstíráním hluchoněmoty, byla označena za neprokázanou a neopodstatněnou. Soud upozornil, že již v původním řízení nebyla vyvrácena Novákova obhajoba, že „jeho osobní data mu nejsou vůbec známa a že na svůj původ usuzuje pouze podle textu na tabulce, kterou měl jako chlapec při sobě.“ Lékařskými posudky prokázané předstírání hluchoněmoty sice dává podezření, že „obžalovaný touto formou zastíral činnost, týkající se souzeného případu,“ samo o sobě však nezakládalo skutkovou podstatu trestného činu.⁶²

Karel Novák byl propuštěn z výkonu trestu dne 31. července 1969. Vrátil se zpět do Kladna a nastoupil tu do zaměstnání jako řidič Průmstavu.⁶³ Z tohoto důvodu byl pozorovací svazek, který v té době na jeho osobu vedl 3. odbor HS StB, předán 24. března 1970 k dalšímu „rozpracování“ na oddělení StB Kladno. Avšak Státní bezpečnost se ani poté nevzdávala cíle odhalit tajemství Novákovy pravé totožnosti.

Již před Novákovým propuštěním z vězení se na jaře 1968 pracovníkům II. správy podařilo za pomoci Správy StB Košice najít při „rozpracování“ akce ADVOKÁT několik svědků, kteří na základě shodných fyziognomických a charakterových znaků poznali v Novákovi jistého Vincenta Onofreje, slovenského emigranta, který se měl podle neoficiálních sdělení utopit v roce 1949 v Paříži při koupání v Seině. S Onofrejovými nejbližšími přáteli a spolužáky – Imrichem Husovským a Štefanem Křížem – bylo provedeno tzv. opoznáání, a to za pomoci opoznávacího archu a následně i tajné osobní identifikace. Kriminalistickým ústavem HS VB Praha byla dokonce vypracována antropologická expertiza. Celá akce však skončila bez úspěchu.

Další podobná stopa se objevila v roce 1971. Úsilí dokázat za pomoci svědeckých výpovědí, antropologických, písmoznaleckých a jazykových zkoumání totožnost Karla Nováka s jistým Janem Hůlkou ze Ševětína, jenž v roce 1949 jako voják základní služby emigroval do Německa, však vedlo nakonec rovněž do ztracena.

Stejným fiaskem dopadla snaha StB získat informace k „případu neznámého muže“ od široké veřejnosti. V roce 1972 byl v Československé televizi na její objednávku

61 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-4622 MV, Rozsudek č. j. 15 Tr 158/68 ze dne 28. července 1969.

62 Tamtéž.

63 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Záznam 3. odboru HS StB ze dne 20. října 1969. Novák však patrně uvažoval o změně zaměstnání, neboť na podzim 1969 písemně kontaktoval svého bývalého spoluvězně Jozefa Vicena, který po svém propuštění v roce 1968 pracoval jako vedoucí ve Sběrných surovinách v Bratislavě, a žádal ho o opatření místa. Vicen, v té době tajný spolupracovník JÓŽA, měl podle instrukcí HS StB udržovat s Novákem přátelský styk a přijmout ho do Sběrných surovin.

vyroben a odvysílán publicistický pořad *Stará stopa*, v němž byly v režii zkušeného tvůrce propagandistických programů Bohumila Pavlince⁶⁴ a v tomto směru neméně plodným autorem scénáře Zdeňkem Lavičkou⁶⁵ zrekapitulovány, samozřejmě tendenčně, dosavadní poznatky vyšetřování a diváci vyzváni, aby se přihlásili se svým svědectvím. Ačkoliv se několik osob, které údajně Nováka na obrazovce poznaly, přihlásilo, nesplnila tato „publicistická sonda k unikátnímu případu z análů čs. bezpečnosti“ očekávaný efekt a k objasnění případu nijak nenapomohla.⁶⁶ V téže roce vyšla v edici Magnet na motivy případu zpracovaná povídka pod rozšířeným názvem – *Stará stopa: Zpráva o pátrání po neznámém muži*. Její autoři – opět Zdeněk Lavička (pod pseudonymem Jiří Martin) a Jindřich Kühnel – chtěli, podle dobové anotace, na základě studia „autentických dokumentů, protokolů a různých svědectví“ demonstrovat „náročnost, složitost a obtížnost bezpečnostní práce, leckdy, zejména v krizových letech 1968–1969, tolik přehlížené.“⁶⁷ Dlužno podotknout, že právě Jindřich Kühnel se stal spolu s Václavem Šaškem a Dušanem Kleinem autorem scénáře výše zmíněného filmu *Případ mrtvého muže*.⁶⁸

64 Bohumil Pavlinec, v té době užívající umělecký pseudonym František Arlet, působil v letech 1949–1951 jako ředitel studia Československého rozhlasu v Brně. Po zatčení krajského tajemníka KSČ Otty Šlinga, byl jako jeho chráněnc zbraven místa a nasazen na práci v dolech na Ostravsku. Od roku 1953 po osobním zásahu ministra informací Václava Kopeckého pracoval v Československé televizi. Od roku 1964 se podílel na vzniku propagandistických pořadů ministerstva vnitra (*Volá Pullach, Tajný z Mnichova*). V letech 1967–1968 působil jako ředitel studia Československé televize v Brně a během srpnové okupace organizoval ilegální vysílání. Na začátku normalizace byl v důsledku svých postojů vyloučen z KSČ. Nadále však pracoval v ČST a stal se nejplodnějším tvůrcem propagandistických pořadů Státní bezpečnosti. Přes úzké a neskrývané vztahy s pracovníky ministerstva vnitra byl v roce 1972 z televize propuštěn. Na tvorbě angažovaných programů se však jako externista podílel nadále. Srov. CAJTHAML P.: *Televizní pořad Vysoká hra. Příběh jedné pomluvy. Securitas imperii 9*. ÚDV, Praha 2002, s. 264–265.

65 Tamtéž. Zdeněk Lavička, tvořící též pod pseudonymy Jiří Martin a Petr Bednář, pracoval v Československé televizi od roku 1959. V roce 1968 zastával reformní postoje, za což byl po srpnu 1968 vyloučen z KSČ. V 70. letech byl autorem několika desítek televizních pořadů s bezpečnostní tematikou (asi na třiceti z nich spolupracoval s Bohumilem Pavlincem). Pro tiskový odbor FMV zpracoval několik brožur v edici Magnet.

66 ABS, f. MV-KR (pozn. MTH), arch. č. 722508, sv. č. 2791/1-N-44, scénář ČST Praha (Hlavní redakce politicko-dokumentárního vysílání) k pořadu *Stará stopa* (únor 1972).

67 MARTIN, J., KÜHNEL J.: *Stará stopa: Zpráva o pátrání po neznámém muži*. Magnet č. 9, Praha 1972.

68 ABS, f. Personální spisy, personální spis č. 4278/21, KÜHNEL Jindřich. Jindřich Kühnel (1921–2005), původním povoláním automechanik, nastoupil do služeb MV roku 1950 jako ml. stržm. vyšetřovacího odb. KV StB Praha. Roku 1953 byl přemístěn ke Správě vyšetřování MV, kde setrval až do svého odchodu ze služebního poměru v roce 1955. Znovu k SNB nastoupil v roce 1959 v hodnosti poručíka do funkce referenta II. odboru KS MV Praha. Od roku 1965 se stal zástupcem náčelníka 2. oddělení II. A odb. KS MV Praha, 1967 opět st. referentem 3. oddělení II. odb., 1969 st. referentem specialistou pro řízení O-StB I. odb. Správy StB Praha, od roku 1971 pak specialistou 1. oddělení na vyhodnocovacím

V době, kdy se československá veřejnost seznamovala prizmatem Státní bezpečnosti s tajemným příběhem muže bez jména a minulosti, pociťoval Karel Novák již opět na vlastní kůži důsledky soustavné perzekuce ze strany úřadů, jež s postupující normalizací nabírala nové obrátky. Byl znovu uvězněn. Nejvyšší soud ČSR ve veřejném zasedání dne 20. dubna 1971 zrušil, na základě stížnosti podané v roce 1970 ministerstvem spravedlnosti pro porušení zákona, rozsudek rehabilitačního soudu z roku 1969, který Nováka zprostil veškeré viny.⁶⁹ Krajský soud v Praze pak následně 28. července 1971 rozhodl o Novákově povinnosti vykonat zbytek trestu odnětí svobody v délce devíti měsíců a patnácti dní a zařadil ho do III. nápravně výchovné skupiny.⁷⁰

Po Novákově návratu z vězení v dubnu 1972 pokračovalo sice kladenské oddělení StB ve spolupráci s II. správou FMV nadále v rozpracování jeho osoby, avšak 20. listopadu 1973 podal nstržm. Zdeněk Fuchs návrh na uzavření celého pozorovacího svazku vedeného pod heslem „N-44“ a jeho uložení do archivu MV. Další šetření v uvedené věci hodnotil jako neúčelné.⁷¹ V srpnu 1974 pak bezvýsledné vyšetřování k „případu neznámého“ ukončila také II. správa FMV. Svazky „operativního rozpracování“ byly uloženy do archivu a Karel Novák byl dán pouze pod kontrolu „aktivu“.

Zájem Státní bezpečnosti o osobu Karla Nováka tím však rozhodně neskončil. Do jejího zorného pole se dostal znovu v roce 1979; byl tehdy vtažen do případu, jenž svou podstatou neměl s neutuchající snahou Bezpečnosti odhalit jeho pravou totožnost žádnou souvislost. Ale načas ho – alespoň nepřímou – postavil do blízkosti představitelů opozice. Karel Novák byl totiž 1. listopadu toho roku zatčen a vyslýchán odborem vyšetřování Státní bezpečnosti Praha pro podezření z přípravy trestného činu terorismu. Společně s ním bylo v této věci ve dnech 2. listopadu až 17. prosince 1979 zadrženo, předvedeno a vyšetřováno dalších třináct osob, mezi nimi např. Vratislav

---

a statisticko-evidenčním odb. Správy StB Praha, 1973 je v oddělení pro tisk vnitřního oddělení Správy StB Praha a konečně od roku 1974 opět na vyhodnocovacím a statisticko-evidenčním odb. Správy StB Praha. Od roku 1972 působil jako člen výběrové komise Československého státního filmu při výběru nových zahraničních filmů. Po roce 1968, kdy setrval „na pozicích marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu,“ se výrazně angažoval „na popularizaci práce StB“ ve sdělovacích prostředcích. Podílel se mj. na scénářích dalších filmů s kriminální či špionážní tematikou – *Případ mrtvých spolužáků*, *Zlaté rybky*. V roce 1977 odešel do důchodu. Znovu byl do služeb MV přijat roku 1982 jako strážný MS VB Praha, v letech 1989–1992 pracoval na ekonomickém odb. Správy SNB Praha jako topič.

69 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-4622 MV, Rozsudek č. j. 1 Tzr 33/70 ze dne 20. dubna 1971.

70 Tamtéž, Usnesení č. j. 1T 08/62 ze dne 28. července 1971.

71 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Závěrečná zpráva s návrhem na ukončení rozpracování objektu v pozorovacím svazku č. 17461, pod heslem N-44 a uložení do archivu MV ze dne 20. listopadu 1973.

Brabenec, Ivan Dejmal, Zuzana Dienstbierová, Svatopluk Karásek, Ivan Kyncl, Jan Ruml.⁷² Podnětem ke stíhání se stal anonymní dopis zasláný 28. října 1979 na adresu prezidenta republiky, v němž pisatel pod pohrůzkou zničení mostu Klementa Gottwalda a usmrcení prezidenta Husáka požadoval zrušení rozsudku nad skupinou Václava Havla. S výjimkou Karla Nováka byly u všech výše zmíněných podezřelých osob provedeny domovní prohlídky, při nichž bylo zabaveno velké množství tzv. protispoločenských a protisocialistických materiálů (samizdatů). Byly vypracovány odborné posudky z oboru grafologie, pyrotechniky, stavebnictví, psychiatrie a psychologie. Vyšetřování však nakonec skončilo bezvýsledně a trestní stíhání proti neznámému pachateli bylo 17. dubna 1981 zastaveno.⁷³

V roce 1981 byla po krátké pauze v polovině sedmdesátých let obnovena akce EVROPA. V této souvislosti začala Státní bezpečnost znovu uvažovat o důkladné prověrce a sledování Karla Nováka „s cílem získat komplexní přehled o jeho osobě, současných stycích a celkové činnosti.“ Dne 22. září 1981 nstržm. Václav Suchý předložil náčelníku oddělení StB Kladno pplk. Karlu Lukášovi, na základě pokynu náčelníka II. správy SNB plk. Karla Vrby, návrh na založení nového svazku k Novákově osobě s krycím názvem MARTĀN.⁷⁴ Po zavedení svazku 24. září 1981 se za účasti zástupců 2. oddělení 1a odboru S StB Praha a oddělení StB Kladno uskutečnilo součinnostní jednání a byl stanoven celkový plán agenturně operativních opatření akce MARTĀN. Prověřeny měly být Novákovy charakterové vlastnosti, chování, záliby, majetkové poměry, postoje, názory na vnitřní i mezinárodní situaci, denní režim, osobní styky a jejich pravidelnost. Po zjištění těchto stanovených bodů a studiu archivních materiálů k jeho osobě se uvažovalo také o provedení zpravodajského „vytěžovacího“ pohovoru, výslechu na polygrafu a sledování korespondence (ZTÚ NÁKUP). Ve spolupráci s 2. oddělením AIO II. správy SNB, jež celou akci EVROPA koordinovalo, mělo být dále provedeno agenturní rozpracování Františka Veise, s nímž Novák (i po svém propuštění v roce 1969, až do Veisova odsouzení v roce 1980) udržoval přátelské styky.⁷⁵

Dalších opatření ze strany Státní bezpečnosti byl však Karel Novák řízením osudu ušetřen. Dne 18. listopadu 1981 oznámila na oddělení vyšetřování VB OS SNB Kladno lékařka patologického oddělení OÚNZ Kladno MUDr. Tatičová, že na tamní oddělení byla převezena k pitvě mrtvola občana Karla Nováka, u kterého nelze předběžně stanovit přesnou příčinu smrti. K jeho náhlému úmrtí došlo v bytě manželů Martínkových, jeho blízkých přátel, předchozího dne kolem 13:30 hod. Na základě zjištěné skutečnosti bylo vyšetřovatelem oddělení vyšetřování VB Kladno zahájeno

72 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis arch. č. V-39577 MV v trestní věci proti neznámému pachateli, r. 1979.

73 Tamtéž, Usnesení o přerušení trestního stíhání v trestní věci pro přípravu trestného činu teroru ze dne 17. dubna 1981.

74 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, MARTĀN, reg. č. 35037, vedený od 24. září 1981 do 12. října 1982, Návrh na založení svazku PO, kr. jm. MARTĀN ze dne 22. září 1981.

75 Tamtéž, Součinnostní jednání k akci MARTĀN, č. sv. 35037 ze dne 24. září 1981.

trestní stíhání pro trestný čin ublížení na zdraví a byla nařízena opětovná soudní pitva a toxická zkouška.⁷⁶ Zvažovala se totiž možnost, že Novákova smrt nebyla přirozená. Zdravotně bezpečnostní pitva však konstatovala, že Karel Novák zemřel na srdeční selhání při infarktu myokardu.⁷⁷

Dne 18. listopadu 1981 byla příslušníky Veřejné bezpečnosti provedena v jednopokojové garsonce Karla Nováka domovní prohlídka, po jejímž skončení byl byt zapečetěn. Stav bytu přitom údajně činil na přítomné dojem, jakoby jej již někdo prohledával. Dne 23. listopadu 1981 realizovali v Novákově bytě opětovnou důkladnou prohlídku pracovníci kladenského oddělení StB, za spoluúčasti pracovníků Správy StB Praha a specialistů VI. správy SNB (technik, specialisté oboru rádio a chemie). Zabaveny byly různé písemnosti, vzkazy, poznámky, ústřížky (na některých byla nanesená nezjištěná chemická látka), adresy, dopisy, fotografie, filmy a dvě tranzistorová rádia.⁷⁸ Následné expertizy však neprokázaly jakoukoliv trestnou činnost. Chemické testy nalezených písemností vyloučily eventuální možnost využití pro tajnopisné spojení. Analýza materiálů s vlnovými rozsahy radiopřijímače, přestože svědčila o Novákově částečné znalosti slaboproudé elektrotechniky, nedokazovala jednoznačně rádiové spojení s cizími rozvědkami. Dobrý technický stav jednoho z radiopřijímačů (Sokol-4) sice umožňoval příjem některých relací jednostranného vysílání západoněmecké a americké rozvědky, vysílajícího amplitudovou modulaci nebo modulovanou telegrafii, ale technická revize dospěla k závěru, že uvedené rozsahy souhlasí se stupnicí a v přijímači nebyly provedeny žádné úpravy.⁷⁹

Státní bezpečnost současně prováděla důkladnou prověrku adres, získaných při domovní prohlídce, a výslechy osob, se kterými se Novák stýkal nebo které měly k němu nějaký vztah. Prověřovány byly především kontakty s tzv. vízovými cizinci. Ani touto cestou se ale nepodařilo zjistit nic, co by svědčilo o Novákově protistátní činnosti. Šetřením byly potvrzeny pouze osobní a písemné styky s jistým Georgem Kliemem z Bamberku v NSR. Novák se s ním seznámil prostřednictvím svého přítele Jaroslava Martínka, který využíval jeho jazykové schopnosti k překládání dopisů.⁸⁰ Také při osobních návštěvách Kliema s rodinou v Československu v letech 1974

76 ABS, nezpracovaný materiál OS SNB Kladno, protokol událostí, r. 1981–1982, záznam č. 13 ze dne 18. listopadu 1981.

77 ABS, f MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, MARŤAN, reg. č. 35037, vedený od 24. září 1981 do 12. října 1982, Pitevní protokol č. 930/81 ze dne 18. listopadu 1981. Protokol o výsledku soudní pitvy a toxické zkoušky se v archivních materiálech nedochoval.

78 Tamtéž, Úřední záznam ohledání místa bydliště zemřelého (údajného) Novák Karel, nar. 8. června 1934, které bylo provedeno dne 23. listopadu 1981 za účasti pracovníků O StB Kladno, pracovníků 1a odboru S StB Praha a pracovníků VI. správy SNB ze dne 23. listopadu 1981.

79 Tamtéž, Zpráva 1. odboru VI. správy SNB o spoluúčasti na domovní prohlídce v akci MARŤAN ze dne 2. prosince 1981.

80 Jaroslav Martínek se s Karlem Novákem znal od roku 1970 z Průmstavu, kde pracoval rovněž jako řidič. Referenti StB ho označovali za „navrátilce“, neboť se od října do prosince

a 1978 jim Novák tlumočil vzájemné rozhovory. Státní bezpečnosti se podivnou jevila pouze skutečnost, že se Novák nechal Kliemovými oslovovat jako „Onkel Alfred“.

Bezpečnost hledala jakýkoliv záchytný bod, sebemenší detail, který by pomohl Nováka označit za špiona.⁸¹ Referenty StB zajímalo i to, zda vlastnil fotoaparát, promítací přístroj, jaké byly jeho majetkové poměry, kdo vlastnil klíče od jeho bytu apod. Vzhledem k Novákově nebývalé pracovitosti a tomu odpovídající vysoké mzdě, se například zdála být překvapivou jeho tristní finanční situace. Jediným vlastnictvím byla skromně zařízená jednopokojová garsonka, starší ojeté auto zn. Škoda 100 a hotovost 100,- Kč na vkladní knížce.

Z výpovědí přátel a spolupracovníků vyplývalo, že o Novákově původu a minulosti vědělo i jeho nejbližší okolí velmi málo. Novák byl charakterizován jako člověk velice tichý a uzavřený, přitom ale agilní, pracovitý a ochotný. Neustále byl viděn ve spěchu a působil, jako by trpěl jakýmsi stihomamem či obavami. Mnozí věděli, že byl trestán pro vyzvědačství a po celém Kladně a okolí ho znali pod přezdívkou „Karel Špion“, především díky veřejné prezentaci jeho případu v médiích. Od něho samotného se ovšem dovidali pouze kusé informace. Tak například svému dobrému příteli Jiřímu Švanderlíkovi, s nímž se poznal v roce 1969 prostřednictvím Františka Veise, prozradil v jednom z rozhovorů velmi neurčitě několik prožitků ze svého života:

„Jedenkrátě mi vyprávěl, že jako student gymnázia se chodil koupat do koupaliště, které bylo obloženo červeným kamenem, pravděpodobně sopečného původu, a vedle byl lesní bazén s dřevěným obložením. Na své mládí vzpomínal v tom směru, v souvislosti s jakýmsi gestapákem, který napadal na levou nohu a údajně připravil o život jeho rodiče. Zmiňoval se i o tom, že tento člověk pravděpodobně dodnes žije někde v Rakousku. V náznacích se zmiňoval i o svém životě někde v lesích mezi frontami, krátce před skončením druhé světové války a o tom, že po skončení války žil nějakou dobu ve Vídni. Při té příležitosti se zmiňoval, že chodil hrát hazardní hry v karty, čímž si obstarával živobytí.“⁸²

Ještě vágnější pak bylo Novákovy symbolické prohlášení, zaznamenané přítelkyní Marií Martínkovou o tom, „že se vyhrabal z kupy mrtvol.“⁸³

---

roku 1969 nelegálně zdržoval v NSR. V roce 1977 byl na Martínka založen Krajskou správou MV Praha pozorovací svazek s krycím názvem SPOLEČNÍK. O dva roky později byl svazek sice uložen do archivu, ale v listopadu 1981, v souvislosti s Novákovým úmrtím, bylo rozhodnuto o jeho obnovení. Do archivu byl pak definitivně uložen současně s Novákovým pozorovacím svazkem dne 12. října 1982.

81 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934), arch. č. 722508 MV, MARTÍNAN, reg. č. 35037, vedený od 24. září 1981 do října 1982, Zápis o výpovědi Jaroslava Martínka na OS SNB Kladno ze dne 27. listopadu 1981. S některými informacemi si příslušníci StB nevěděli rady. Byly pouze poznatkem, z něhož nebylo možné nic jednoznačného vyvozovat. K nim patřilo například svědectví o Novákově „podivné reakci“ na příjezd vozu se západoněmeckou poznávací značkou před budovu Průmstavu někdy koncem 70. let. Novák se měl tehdy polekat a utéci z podniku. Své jednání však nikdy nevysvětlil.

82 Tamtéž, Zápis o výpovědi Jiřího Švanderlíka na OS SNB Kladno ze dne 16. prosince 1981.

83 Tamtéž, Zápis o výpovědi Marie Martínkové na OS SNB Kladno ze dne 17. prosince 1981.

Dne 15. července 1982 předložil opět ppor. Václav Suchý náčelníkovi oddělení StB Kladno kpt. Josefu Černému návrh – tentokrát na uložení svazku prověřované osoby (SPO) s krycím názvem MARTĀN, vedeného na Karla Nováka, neboť „[...] nebyla zadokumentována tr. činnost jmenovaného“ a „rovněž se v průběhu šetření nepodařilo prověřit pravou totožnost ‚Nováka‘“. Vzhledem k jeho úmrtí se jevílo další prověřování jako bezpředmětné.⁸⁴ Svazek byl definitivně uzavřen a uložen do archivu dne 12. října 1982.

•

Smrtí Karla Nováka skončilo pro Státní bezpečnost dvacet šest let trvajících pátrání a vyšetřování neúspěchem. Nic z toho, z čeho byl obviňován, se nepodařilo dokázat, zároveň však ani vyvrátit. Přes veškeré své úsilí StB nikdy nezjistila pravou identitu muže, který podstatnou část života čelil všem možným formám jejího pronásledování, vytrvale popíral veškerá obvinění a statečně odolával nejrůznějším metodám výslechů.

Ani dnes nemá tento snad nejzáhadnější případ StB rozluštěn. Po roce 1989 se roušku tajemství pokoušel poodhalit Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu (ÚDV). Na základě písemného podání ženy, zajímající se o výsledky šetření StB v této kauze po odvysílání publicistického pořadu *Stará stopa* začátkem 70. let, byl v roce 1995 založen dokumentační spis č. j. ÚDV-210/VvK-95 (pod názvem „Dotaz na neznámého muže, po jehož totožnosti pátrala v r. 1975 Bezpečnost“) s cílem „[...] ztotožnit tohoto neznámého muže, po jehož identitě pátrala StB již od roku 1955“ a na jeho osudu „dokumentovat morbidnost komunistického režimu, jenž neváhal využít veškeré své moci k pokoření osobnosti člověka, který se mu vzpíral.“⁸⁵

Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu se podařilo shromáždit a prostudovat množství archivních materiálů z proveniencí ministerstva vnitra, dokumentaristé však pochopitelně nedospěli k ničemu jinému, než referenti Státní bezpečnosti. Nezaujatý pohled ve světle objektivních zjištění se naskytl po sametové revoluci také širší veřejnosti. Podivný úděl Karla Nováka zaujal režiséra Josefa Císařovského, který o jeho případu natočil v roce 2000 pro Českou televizi polohraný dokumentární film *Neznámý č. 44. Příběh tajemného muže z Kladna* se pak díky jeho určitým aspektům nevyhnul ani pozornosti některých českých „záhadologů“.⁸⁶

Kdo tedy byl Karel Novák? Bylo to jeho pravé jméno? Jakou měl minulost? Byl skutečně agentem některé západní rozvědky, bývalým banderovcem, smutnou obětí druhé světové války, či jen nebývale nadaným autistou? Jak chápat jeho výrok, kterým se v jednom z rozhovorů se spoluvězněm kdysi charakterizoval jako „zajíc, který přebývá v lese a nic neví a nic nikomu nepoví...“?⁸⁷

84 ABS, f. MV-KR, pozorovací sv. vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV, MARTĀN, reg. č. 35037, vedený od 24. září 1981 do 12. října 1982, Návrh na uložení SPO kr. jm. MARTĀN, č. sv. 35037 ze dne 15. července 1982.

85 ABS, dokumentační spis ÚDV, č. j. ÚDV 210/VvK-95, Dotaz na neznámého muže, po jehož totožnosti pátrala v roce 1975 Bezpečnost, Závěrečná zpráva ze dne 3. ledna 2002.

86 Případem se zabývá např. O. Dvořák v jedné z kapitol své knihy *České záhady* (Praha 2008).

87 ABS, f. MV-KR pozorovací svazek vedený na Karla Nováka (nar. 1934) arch. č. 722508 MV,

To jsou otázky, na které patrně už nikdy nenajdeme odpověď. Samotný Karel Novák nám nabízí prostřednictvím jednoho z psychologických posudků dvě východiska. Při vyšetření v roce 1972 podle záznamu lékaře „N-44“ uvedl:

„V prvním případě je ten lstivý tvor, zaprodanec v cizích službách, a v tomto případě je normální.

V druhém případě je nevinný člověk, ale potom ovšem nemůže být normální. V žádném případě však nemá přijatelné východisko. Sám se přirovnává k hrdinovi povídky o dívce a tygrovi, kterou nedávno četl, a kde autor nechává výsledek na fantazii čtenáře. Vyšetřovaný přirovnává vyšetřujícího ke čtenáři (dle něho záleží na fantazii vyšetřujícího, pro kterou možnost se rozhodne).“⁸⁸

Na základě předložených faktů není možné ve vztahu k osobě Karla Nováka vyvodit jednoznačný závěr. Na jeho životním příběhu však můžeme názorně demonstrovat, jak zuřivě se státní moc dokáže vypořádávat s člověkem, který se vzepře – ať už z jakýchkoliv pohnutek – její kuratele, orwellovskému institucionálnímu nároku státu na ovládnutí lidské bytosti. A v tomto směru má osud Karla Nováka symbolický význam.

Karel Novák v 70. letech

Zdroj: ABS.

N-44, reg. č. 22873, od 23. června 1969 reg. č. 102, od 1. října 1970 reg. č. 17461, vedený od 15. května 1958 do 20. listopadu 1973, Vyhodnocení vyšetřovacích materiálů (sv. č. 1541) k případu „N-44“ – Výpis z agenturní zprávy z 25. října 1955.

88 ABS, f. MV-KR (pozn. MTH), arch. č. 722508, sv. č. 2791/1-N-44, Psychologické vyšetření ze dne 8. února 1972. (Toto psychologické vyšetření tehdy mj. opět prokázalo Novákovu vysokou inteligenci – IQ 129.)